

శ్రీ కాకరపర్తి కృష్ణశాస్త్రి నమః

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక

ప్రథమంగ

- మాఘ పౌర్ణిమాములు

సంపుటము 561

సంచిక 6

సంపాదకుడు

కాకరపర్తి కృష్ణశాస్త్రి.

శ్రీ శారదాంబాద్వై నమః

తేజ భాషలందు వెలుగులెస

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తుత్తీక

ప్రథమంగ - మాఘ ఫాల్గుణములు

సంపుటము 56

సంచిక 6

సంపాదకుడు

కవికంఠీరవ, కవిమూర్ధస్య, ప్రౌఢకవిచంద్ర, విద్వత్కవివర,
ప్రాశ్నిభూషణ కాకరపర్తి కృష్ణశాస్త్రి.

సంపత్సరమునకు చందా
రూ 3/-

విడివ్రతి
0-60 పైసలు

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

వ్రత స్థాపకులు :

ఆంధ్రభోజ, మహారాజ,

శ్రీ శ్రీ శ్రీ రావు వేంకటసుమార మహాపతి సూర్యారావు
బహద్దరువారు సి. బి. ఇ., డి. లిట్, పితాపురము
మహారాజువారు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజువారు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ బాబ్బిలి మహారాజువారు.

వ్యవస్థాపకులు :

శ్రీ జయంతి రామయ్యగారు

ఉద్ధారకులు :

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు,
జమీందారు, ఉయ్యూరు.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు (రిజిష్టర్డు)

కా కి నా డ

అ ధ్యక్షులు

విమర్శకాగ్రేసర వితిహాసికసమ్రాట్

శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు

ప్రధానకార్యదర్శి, కోశాధికారి

అభినవభోజ

శ్రీ దంటు భాస్కరరావుగారు

సహాయకార్యదర్శి

కవిశిరోమణి, ఉభయభాషాప్రవీణ (A)

శ్రీ మహ్వారి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

కాగ్యసిర్వాహక సభ్యులు

1. శ్రీ కోశాశివనాథశాస్త్రిగారు

2. బాలవ్యాస, శ్రీ వాగ్దాసి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

3. భాషాప్రవీణ, వ్యాకరణ విద్యాప్రవీణ

శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు

4. కవిమూర్ఖవ్య, ప్రాథకవిచంద్ర

శ్రీ కాకరవర్తి కృష్ణశాస్త్రిగారు

5. శ్రీ కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ;

6. శ్రీ జయంతి బుచ్చిరామశర్మగారు

7. శ్రీ దామెర రాజగోపాలరావుగారు, బి. ఏ;

8. శ్రీ వేదుల రామచంద్రకీర్తిగారు, ఎమ్. ఏ; (ఆనంద్య)

9. సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ, ఉభయభాషాప్రవీణ

శ్రీ ఓలేటి వెంకట సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు

10. శ్రీ కావలి శ్రీరామమూర్తిగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్;

11. శ్రీ నరసింహదేవర కృష్ణశాస్త్రిగారు

విషయ సూచిక

ప్రథమ గ

* * *

మాధుఘాల్ములు

సంపుటము ౧౬.

సంచిక ౬.

1. శిశిర ద్దుః

మహాకవి కాలిదాసః

1

2. బ్రహ్మమిత్ర-ఇందీవరాక్షుల సంవాదము

(శ్రీ) అయ్యగారి వరసింహమూర్తి

2

3. గాథేయచరిత్రమ్ (ప్రథమస్కంధం)

(శ్రీ) దురిశేటి వేంకటరామాచార్యః

9

4. కొఱవి గోపరాజకవి కాలము

(శ్రీ) టేకుమళ్ల కామేశ్వరరావు

11

5. గద్యవద్యముల స్వరూపప్రయోజనములు

(శ్రీ) బయ్యా వేంకటసూర్యనారాయణ (M. A.)

25

6. సంశయనివృత్తికై—(శ్రీ) తురగా కృష్ణమూర్తి

31

7. (శ్రీ) రామపాదుకాస్తవము

(శ్రీ) మరింగంటి అప్పలదేశికులు

32

8. శాపవిముక్తి—(శ్రీ) గున్నేపల్లి అక్షయలింగకవి

37

9. గ్రంథస్వీకారము-సమీక్ష—(శ్రీ) బండారు తమ్మయ్య

45

10. గగనగంగ - (నాటకము)

11. జయతు సంస్కృతమ్—(శ్రీ) కాళూరి హనుమంతరావు

12. సంపాదకీయము—(శ్రీ) కాకరవర్తి కృష్ణశాస్త్రి.

శి శి ర ర్ముః

(మాఘ షాల్మణి)

శ్లో. న చందనం చంద్రమరీచీతలం
న హర్ష్యపృష్ఠం శరదందునిర్మలం
న వాయవ సాన్ద్రాతుసారశీతలా
జనస్య చిత్తం రమయన్తి సాంప్రతమ్.

శ్లో. వయోధరైః కుంకుమరాగపింజరైః
స్సుభోపసేవ్యై ర్నవయావనోష్ణభిః
విలాసినిభిః పరిపీడితో రస
స్సవన్తి శీతం పరిభూయ కామినః.

శ్లో. అపగతమదరాగా యోషి దేకా ప్రభాతే
కృతనిబిడకుచాగ్రా పత్యు రాలింగ సేన
ప్రియతమపరిభుక్తం వీక్షమాణా స్వదేహం
ప్రజతి శయనవాసా ద్వాస మన్య ద్వసంతీ.

శ్లో. అగరుసురభిఘాపామోదితం కేశపాశం
గళితకుసుమమాలం తస్వతీ కుంచితాగ్రం
త్యజతి గురునితంబా నిమ్మమధ్యావసానా
ఉషసి శయన మన్యా కామినీ చారుశోభామ్.

శ్లో. ప్రచురగుడవికార స్వాదుశాలీక్షురమ్యః
ప్రబలసురతకేళి ర్జ్ఞాతకందర్పదర్పః
ప్రియజనరహితానాం చిత్తసంతాపహేతు
శ్శిశిరసమయ ఏష శ్రేయసే వోఽస్తు నిత్యమ్.

(మహాకవి కాళిదాసు.)

బ్రహ్మమిత్ర ఇందీవరాక్షుల సంవాదము

(శ్రీ) అయ్యగారి సరసిహమూర్తి.

ఈ సంవాదము అల్లసానిపెద్దన రచించిన 'స్వార్థోచిషమనుసంభవ'మను ప్రబంధమునందలి పంచమాశ్వాసములోనిది. బ్రహ్మమిత్రుఁడొక యాయుర్వేదశాస్త్రోపాధ్యాయుఁడు. ఇందీవరాక్షుఁడు నలనాభాహ్వయుఁడను నొకగంధర్వుని కుమారుఁడు. స్వార్థోచితల్లికిఁ దోఁబుట్టినవాఁడు. మనోరమకుఁ దండ్రి. ఇందీవరాక్షుఁడు తన రాక్షసజన్మకుఁ గారణ మైనవిద్యాభ్యాసవిషయమును జెప్పటయే యీసంవాదము. ఈవృత్తాంతమువలన నానాటి విద్యాభ్యాస మెంత కట్టుదిట్టమైన స్థితిలో నుండెడిదో గురుశిష్యులకుఁ గలసంబంధ మెంతదృఢతరముగా నుండెడిదో, గురువులు డబ్బుకక్కు-ర్తికై విద్య ప్రమృక మెంతటిసత్వ స్థితిలో నుండెడివారో తెలియవగ చుటయే ప్రస్తుత గచోదేశము.

“కలఁ డుల్లోకయశశిపురంధ్రజగతిన్ గంధర్వవంశమ్మునన్
నలనాభాహ్వయుఁడే తదీయతనయుం డన్ బ్రహ్మమిత్రుండు శి
ష్యులకుం గంటను వత్తిపెట్టుమని యాయుర్వేద మోరంతప్రా
ద్దుల చెప్పన్ వినుచుండే మానసమునందుం దజ్జిఘ్నాకరిన్.”

ఆయుర్వేదశాస్త్రోపాధ్యాయుఁ డగుబ్రహ్మమిత్రుండు ల్లోకయశశిపురంధ్రీవంతుఁడు. అనగా లోకాతీతమైన యశశికాంత నిల్లాలుగాఁ బడసినవాఁడు. అయినను ధనాకాంక్ష లేనివాఁడు. అంతేకాక తనశిష్యులకు శాస్త్రమును గంటను వత్తి నిడుకొని ఓరంతప్రాద్దులదనుకఁ జెప్పవాఁడు. ఇక శిష్యులును గాలక్షేపార్థమునకో పరపతిపించుకొనుటకో వచ్చినవారు గాక గురువు చెప్పెడివాతములను జఘ్నాకరితో వినఁగల వినయసంపన్నులు. అట్టియిచ్చ గలిగినవారికే ఆనాఁడు ఏశాస్త్రమునైన సేర్పెడివారు. కానిచో నెంతటివారైనను ఏమి ఈయనిచ్చగించినను విద్యాదానము చేసెడివారు. రావలసినకీర్తి లభించినది

గదా యిక నెదురు లే దనుదృష్టిలో ధనసంపాదనమే ప్రధానలక్ష్యముగాఁ గలిగినవారు కా రానాటి పెక్కురు గురువులు.

విశేషమైన కీర్తిప్రతిష్ఠల నార్జించిన బ్రహ్మమిత్రుని కడ కొక నాడు సలనాభుని కుమారుఁడైన ఇందీవరాక్షు డాయుర్వేదమును నేర్చుకొనవలె ననెడికాతూహలముతో మానివరుఁడేరి భక్తి సమస్కరించి “చెప్పవే నాకు నీపద్య శిష్యకోటితోడఁ గూడఁగ నేకతార్థుడవగుదు”నని ప్రార్థించినాడు. నేటివ్యక్తులవలె బ్రహ్మమిత్రుడు సమస్కారముల కుబ్బి తబ్బిబైసవాడు కాడు. వచ్చినవానిని శిష్యునిగా గైకొనక “నటవిటగాయకగణికాకుటిలవచశ్శీఘ్రసము గోలెడిచెవికింగలు వీశాస్త్రము వల దిచ్చట నిను జదివింపకున్న జరుగ దె మాకున్” అని అపహసించినాడు.

గురువు గ్రాసవాసములకుఁ గొడువలే దని గర్వించి పలికినవారు కులు గా వివి. దేనినైన నిచ్చునపుడు ముందుగాఁ బాత్రాపాత్రములను గుర్తెరింగి యీయవలెను. లేకున్నచో నప్పటికి హాని కలుగకున్నను ఆతిరువాత ఉపద్రవము తప్పక గలిగితిరును. ఎట్లన “పాత్రాపాత్రవివేకోఽస్తి ధేనువన్నగయో రివ తృణ త్సంజాయతే క్షీరం క్షీరాత్ సంజాయతే విషం.” కనుకనే బ్రహ్మమిత్రుడు జంకుగొంకులు లేక ‘నటవిటగాయకగణికలతోఁ గాలము గడుపు నీవంటివాని కిట్టియు త్తమవిద్య గజపుట తగదు పొమ్మ’నినాడు. అయినను బోక ఇందీవరాక్షుడు “అనఁగ నే నట్టివాడ గా ననఘచరిత! ఇంచుకించుక మీ వంటి యెఱుకగలుగు పెద్దవారల శిక్షలఁ బెరిగినాడ” శిష్యునిగా నవధరింపు మ’నినాడు. దానికిఁ గొంచెముగా బ్రహ్మమిత్రుడు కినుక వహించి ‘ధనరాజ్యగమామదమున కను గాననినిన్ను శిష్యుగాఁ గైకొనుకంటె నేరమి గలదే నను గనలించుకఁ బోల కికఁ బాకాలు మ’నినాడు. ధనరాజ్యగమామదమునఁ గను గాననివానిని శిష్యునిగా గ్రహించుట

యే పెద్దనేరమి యనినాడు. కనుక నిట రెండవపలుకునకుఁ దావు లేదు. కనుకనే బొమ్మనినాడు. విద్యార్థికి మొదట నుండవలసినది వినయము. రెండవది తనవిద్యయందు గౌరవము. నేర్చుకొనవలె ననెడి ఆసక్తి పట్టుదల యుండవలెను. ఇందు వినయము లేనివారికి విద్య నేర్పుటయే గొప్పతప్పిదము. ఈరోజులలో వినయము విద్యయందా సక్తి లేనివారికి ధనము బలుకుబడులమూలమున ననాయాసముగ విద్యాసంస్థలలోఁ బ్రవేశము లభించుటవలననే విద్యారంగములోఁ జీటికిమాటికి నలబడులు బయలుదేరి ఎల్లరకును నొక తీరినిసమస్య యైపోయినది.

గురువు తిరస్కరించినను ఇందీవరాక్షుఁడు వెనుదిరిగి పోక 'ద్యేష్టి గతాయ శ్చ చికిత్సక మ్మ'ను (అయువుతీరినవాడు వైద్యుని ద్యేష్టించును). సూక్తినిఁ దలచి కోపమును బయల్పడనీయక "నీవు సదివంతు వనుచు నిన్నియును విడచి బిచ్చమెత్తంగరాదు గా జేలతవసి కడవ నాడకు చాలు నీగొడవ యేలవెజ్జదనమేల" యని యనినాడు. (నీవు సదివంతువు- ఇటు చకారమునకు సకారము. ఇది ఈసడింపుగా బలి కినమాట. ఇట్లాడుట విద్యార్థుల సహజలక్షణము.) పైకి 'ధీమాగా' అట్లనినను ఇందీవరాక్షుఁడు మదిలో లజ్జ పొడమినదట. పొడమి మనసున,

"కంటే బ్రాహ్మణు డెన్నికాటు లరచెన్ గర్వించి వీ రెల్ల నా కంటెం బాతులె విద్య కెట్లు నిది నేగైకొందు నంచున్" అని తలచి పట్టుదల గలిగి శాంబరీవిద్యాప్రభావముచే గపటాంతేవాసియై శిష్యు లతోఁ జేరి యెనిమిది నెలలలో "కాయబాలగ్రహార్థ్యకాంగములు నాల్గు శల్యదంష్ట్రాజరావృక్షసంజ్ఞ నాల్గు వైసయస్తాంగకముల తావు లను నేర్చుకొనినాడు. ఈరీతిగా స్వల్పవ్యవధిలో వైద్యమును తుణ్ణి ముగ నేర్చుకొని మామూవేషమును దిగవిడచి విద్యనేర్చితి ననిన యహంకారముతో గురువురుఁ జేరి యీవిధముగఁ బలికినాడు.

“తండ్రి నాకు ననుగ్రహింపఁగ దె వైద్యం బంచు పార్థివచిన్
గండ్రల్ గా నటులాడి ధిక్కుతులఁ బోకాల్పంటి వోహోమదిం
దీంద్రల్ గల్గినవారి నేకరణి నేనిన్ విద్య రాకుండునే
గుండ్రాచివ పెండ్లి యేమిటికిఁ జక్కుం కష్టముష్టింపచా.”

ఇందీవరాక్షు డర్థియై వచ్చినప్పుడు బ్రహ్మమిత్రుడు విద్యను జెప్పి
నిచ్చింపక ‘పాకాలు(పామ్మ) మనినాడు. శాంబరీవిద్యాబలముచే
వైద్యము నేర్చి మాటకుమాట బదులు చెప్పవచ్చినటుల ‘పాకాలు’
మనుశబ్దప్రయోగమునుబట్టి తెలియుచున్నది. ఇక నీ యర్థాంతరన్య
సవాక్యము ఇందీవరుని నిర్లక్ష్యమును దృఢీకారభావమును జక్కగా
వెల్లడిచేయుచున్నది.

మాయచే విద్యను నేర్చుటయే కాక నిర్లక్ష్యముగా లఘుమార్గ
మున మాటాడినశిష్యుని వలుకులు విని సంతనే గురువునకు మితిలేని
యాగ్రహము వచ్చినది. ఆసమయమున బ్రహ్మమిత్రుని యాకార
మును గన్నులకుఁ గట్టినటుల పెద్దనామాత్యుడు మాటలమూలమున
చేష్టలను జూపించినాడు. అహంకారము దెబ్బతినిగ ప్రతిన్యక్తియు నిశ్లే
యుండుననుట స్వభావోక్తియే యైనను నది కవితారూపమున వెలు
వడుట కతన బతిలకు శ్రోతలకు సమందానందమును గూర్చుచున్నది.
ఇట్ల వాడినఛందమును సందర్భమునకుఁ దగియే యున్నది.

అనినం గన్నులు జేవురింప నధరం బల్లాడ వేల్గత్పునః
పునరుద్యద్భృకుటీభుజంగయుగళీపూత్కారఘోరానిలం
బన నూర్పుల్ నిగుడన్ లలాటఫలకం బందంద ఘర్మాంబుపుల్
చినుకం గంతుదిదృక్షురూక్ష నయనక్ష్యేళాకరాశద్వనిన్.

వ. జటిలుండు గిటకిటం బండ్లుకొటికి హుమ్మని కటమ్ము లదుర
ముకుంబుటమ్ములు నటించఁ గటకటా ! కుటిలాత్మా ! యటసుటమ్మున
విద్యగొనుటయుంగాక గుటగుటలు గురువుతోనా యని (టంకారము

పరుషము. టకారాన్న త్తి కోపాతిశయమును సూచించుచున్నది.) కక చాలలోనిబూది గైకొని మమ్ము వందించి విద్య నేర్చి యంతతోఁ బోక యపహసించితివి గాన ననురుండవై పిశితాశనముం గొని భూమి పై ఎసింపు మని ఆతనిపైఁ బల్లినాఁడు. దానితో నిందీవరాక్షసిమత్తు వదలినది. గుండె రుల్లుమన కల్లువడి (నిశ్చేష్టతను బొంది) మునితల్ల జాని పదపల్లవంబులఁ ద్రెల్లివడి,

“నా యజ్ఞానము పైచి సంయమివరేణ్య కావవే రాక్షసుం
డై యే నెట్లు భరించువాడ దురితం బయ్యో నృమాంసంబు కూ
డై యే నెట్లు భుజించువాడ నుదరం బార్ద్రాంతరంగుండ వై
యో యయ్యా దయసేయవే యవధియే పోవంగ దే హింసకున్.”
అని గురువును బ్రార్థించినాఁడు.

ఈపద్యమును వంచనచేసి విద్య నేర్చి యహంకారముతో గురు పుకడ పల్కినపద్యమును బోల్చి చూచినచో మద మేవిధముగ వృద్ధి చెంది శాపముచే సంపూర్ణముగా జ్ఞాత మైపోయినదో చక్కగాఁ దెలియఁగలదు.

పద్యములు రెండును శార్దులములే యైనను మొదటిదానిలో నాధ్యత్యమును, రెండవదానిలో నిర్మలమైన మనసునందలి దైన్యము చక్కగాగోచరించును. (లిందుపుశ్వక‘డ్ర’కారప్రాసతోతీంద్రముగాగం ద్రాలుగాఁ బలికినపలుకులు మొదటివి శాపాంతమున పాదవధమాక్షర ములు నిగుడలై సుకరప్రాసతోఁ గూడి ఆతని వేడికోలును న్యక్తము చేయుచున్నవి.

ఇందీవరాక్షసి మనసు శాపయచే జ్ఞాన చేయఁబడినది. అట్లుపై జ్ఞానోదయ మైనది. కనుకనే పాదములపైఁ బడి శాపమున కొకయవ ధి కల్పింపు మని వేడుకొనినాడు.

గురు వనఁగా నజ్ఞానమును బోఁగొట్టువాఁ డని యగ్రము. విద్య నేర్చియు తాఁ బట్టినకుండేటికి మూడేకా శ్లనురీతిగా నుండువారివలె

గాక యుక్తాయుక్తములను ధర్మాధర్మములను నెఱింగి ప్రవర్తింపఁగలిగినవాడు బ్రహ్మమిత్రుఁడు. ప్రస్తుతపువారివలె మొండిగనో ఇతరుల యభిప్రాయానుగుణముగనో ప్రవర్తిల్లువాడు గాడు. కనుక నే శిష్యుని మనోనైర్మల్యమును గుర్తెఱింగి వత్సలభావముతో శిష్యుని తనహస్తములతో లేవదీసి భద్రముగా శాపాంతమును దెలియఁజేసినాడు.

“అనివఁ బ్రసన్నుడై ముని కరాజ్యములన్ ననునెత్తి వత్సమత్సునిశితశాపసూలహతి సుక్ష్మితి గానికఁ గొన్నినాళ్లపై దనయనుమింగజోయి యొకధన్యుని దివ్యశర్పాఁ బ్రేల్పి వే కనియెదు భద్రమ”న్న.....

ఇందలి ‘వత్స’కబ్దము బ్రహ్మమిత్రుని దయాగుణమునకుఁ బరసీమ. చేసినతప్పునకుఁ దగిలదండన శిష్యునకు లభించి యథార్థమగు హృదయపరివర్తనము వచ్చినది. గురువు పరేంగిశిష్యుఁ డగుటచే నాభావమును గ్రహించి స్వహస్తములతో నాతనిని లేవనెత్తి శాపాంతరీతినిఁ దెలిసినాడు. ఇట్టియనుకంప గురువులకు శిష్యులపై నుండవలెను.

విద్య నేర్చుటగాని నేర్చుటగాని జ్ఞానసముపార్జనకే. విద్యవలన వినయము లేక యహంకార మభివృద్ధియైవచో నదివిద్య కాఁజాలదు. శిష్యునిగా నొకనిని గ్రహించుటకు ముందు గురు వాతని మానసికాభిరుచులను పాత్రాపాత్రీములను విచారించి విద్యను నేర్పనలెను గాని తనకడ ఆవిద్య లేదనిగాని ధనమువచ్చునుగదా యనిగాని యేదియో యొకదానిని నేర్పఁగూడదు. పాత్రాపాత్రీముల నెఱుంగక నేర్పినచో నది పామునకు పాలుపోసి పెంచినభంగి యొకపుడు వేపచెట్టునకు పంచదార పోసి పెంచినభంగి వేఱొకతఱి జరుగును గాని సత్ఫలితము గనఁబడదు. యోగ్యతాయోగ్యతలను గుర్తెఱుంగక యెల్లగకును విద్య చెప్పయత్నించుట ప్రస్తుతపుటలజడులకు కారణమగుచున్నది. శిష్యుఁ

డొకపరి తెలిసిగాని తెలియకగాని యొకతప్పను జేసి తదుపరి పశ్చాత్తాపము చెందినయెడల వానిని వత్సలభావముతోఁ గనికరించి అదరించునేర్పు ఓర్పు గురువున కుండవలెను. తగియున్నచో ఉచితరీతిని దగుదండన విధింపవలెను. సద్గురువుల కమిత మగుధనపాంఛ యుండరాదు.

విద్యార్థికి మొదట వినయము తదుపరి తనగురువునందు తాను నేర్చుకొనెడివిద్యయం దత్యంతపూజ్యభావము, ఆసక్తి, వట్టుదలతోఁ బాటు ఆత్మవిశ్వాసము ఆత్మగౌరవము ఉండవలెను. ఇట్లుండిననాఁడే విద్య కొకపరమార్థము, ఉపాధ్యాయున కొకగౌరవము, శిష్యున కొకయున్నతమార్గము లభించును. అట్టిపరిణామము కలుగనంతవఱకు విద్యావిషయమై యెన్ని యుపన్యాసములు గాని, ఎట్టిమార్పులు (Rules and Regulations) గాని యున్నతప్రమాణములకు, క్రమశిక్షణకు దోహదకారులు కానేరవు.

గాధేయచరితమ్-ప్రథమసర్గః

(శ్రీ) దురిశేటి వేంకటరామాచార్యః

- శ్లో. శ్రీమా నాథీ ద్విధేః పుత్రః కుశో నామ మహిషతిః
మూర్ధాభిషి క్తమూర్ధన్యో మరుత్వాన్ మరుతా మివ.
- శ్లో. యః ప్రతాపేన తపనో దయావర్షేణ వారిదః
చంద్రమా రంజిత్యేన బుద్ధ్యా చాసీ ద్భృహస్పతిః.
- శ్లో. సామాదిభి రుపాయై ర్య శ్చతుర్భి సుహితో వశే
సాయుధై త్వాహుభి ర్యుక్త శ్చతుర్భుజ ఇవాపరః.
- శ్లో. తిస్రః శక్తీ రివ ప్రాప్య దృశో యః ఫాలలోచనః
వేదజ్ఞత్వా త్పితై వాసీ త్పుత్రే పితరి నాంతరః.
- శ్లో. విరాజ త్తస్య మహతః కుశనాథః సుతో ఒజని
బాహ్యప్రర్థుణవృత్తౌ యః పితరం నితరాం వృత్తిః.
- శ్లో. యం రాజాన మనుప్రాప్య భర్తారం పితరం యథా
అథా ద్రాజన్వతీ పృథ్వీ ప్రజాః స్వస్థా శ్చ సర్వథా.
- శ్లో. యే నేష్ట్యా యాయజాకేన ప్రీణితా మరుతో ఒభలాః
యస్మై సిన్ధేహ లోకోఒయం సహభూతై శ్చరాచరైః.
- శ్లో. తస్య గాధి క్మహాగాధసత్వో స త్వగుణాశ్రితః
జాతి స్సుత స్స పూతో ఒభూ త్క్రూతా విన హుతాశనః.
- శ్లో. యస్మా త్ప్రచండదోగ్ధండమండలాగ్రేణ మండితాత్
భండనే ఖండితాఖండయశసోఒవిభయు ర్ద్విషః.
- శ్లో. యస్య ప్రతాపా చ్చత్రాణాం సమ్మిమిలుః ప్రియాదృశః
యస్మిన్ ప్రసాదసుసుఖే హృష్టే స్వస్తీ దృగుత్పలే.
- శ్లో. పితృసై తామహం గోత్రం వర్ధయన్ తత్పుతో ఒజని
విశ్వామిత్రో విశ్వమిత్రోఒమిత్రో దుశ్చేతసాం భృశమ్.
- శ్లో. భవిష్య ద్బ్రాహ్మసంప త్తిచిహ్నా రేఖాభి రందితే
తత్కరే స్ఫూరమందారసుకుమారారుణప్రభే.

- శ్లో. వర్చస్వి తస్య వదనం సమా దీప్తా చ నాసికా
దరస్మేరే స్ఫురత్తారే దృశా వలియుతాంబుజే;
- శ్లో. తేజస్వి సస్య జనిః కుమార స్యాశ్శకస్య చ
కంపయామాస దంభోభిధారాని త్స్యైశ్చశాసినమ్.
- శ్లో. సవ్యాపసవ్యనేతే తే మేనకారంభయో స్ఫుమమ్
పస్పందాతే యథా మందవాతేన చలితోత్పరే.
- శ్లో. అయః కళోగపృథ్వీధృ త్పక్షచ్ఛేదేఽవ్యకుంతితం
అకస్మాత్కుంతితం వజ్రం సంచచా లావ్యరోగణః.
- శ్లో. పూతవైదికధర్మస్య దృఢదృష్టాంతసిద్ధితః
తుష్టః పంచముఖోత్పన్నోవిభో ర్వేదసముచ్చయః.
- శ్లో. మాతుః పితుః ప్రయత్నా చ్చ పురో షావయవాని సః
ప్రావృషః కర్షక స్వేవ సుక్షేత్రే కలమాంకురః.

(సశేషమ్)

- శ్లో. వర్చస్వి తస్య వననం సమా ద్ద్విచ నాసికా
దరస్మేరే స్ఫురత్తారే దృశా వలియుతాంబుజే;
- శ్లో. తేజస్వివ స్తస్య జనిః కుమార స్యాగృకస్య చ
కంపయామాస దంభోఽధారాధి త్స్థైలశాసినమ్.
- శ్లో. సవ్యాపసవ్యనేత్రే తే మనకారంభయో స్పృమమ్
పస్పందాతే యథా మందవాతేన చలితోత్పలే.
- శ్లో. అయః కతోగవృద్ధీభృ త్పక్షచ్ఛేదేఽవ్యకుంతితం
అకస్మాత్కుంతితం వజ్రం సంవచా లావ్యరోగణః.
- శ్లో. పూతవైదికధర్మస్య దృఢదృష్టాంతసిద్ధితః
తుప్తః పంచముఖోత్పన్నోఽవిభో ర్వ్యవసముచ్చయః.
- శ్లో. మాతూః పితూః ప్రయత్నా చ్చ పుషో షావయవాని సః
ప్రావృషః కర్షక స్వేన సుక్షేత్రే కలమాంకురః.

(స శేషమ్)

కొఱవి గోపరాజకవి కాలము

శ్రీ, పేకుమళ్ల కామేశ్వరరావు.

సింహాసన ద్వాత్రింశిక యను తెలుగుకథల పద్యకావ్యమును కొఱవి గోపరాజకవి వ్రాసినాడు. అదిలో నాకవి యింటిపేరును గుఱించియే కొంత తగాదా యుండెడిది. కందుకూరి వీరేశలింగకవి గోపరాజయొక్క యింటిపేరు 1 'కోవెల' యనినాడు. చాగంటి శేషయ్యగారు 2 'కోవలె' యని చూచినట్లుగా గుర్తున్నదని వ్రాసినారు. కాని యాగ్రంథమునకు మంచిపతి యొకటి లభింపగా, నతని యింటి పేరు 3 'కొఱవి' యని నిర్ణయ మైనది. కొఱవి యనుగ్రామము తెలంగాణములోని వరంగల్ జిల్లాలో నున్నది.

మొదటిలో వీరేశలింగకవి కొఱవి గోపరాజ శ్రీ. శ. 1700 ప్రాంతపువాఁడని 4 యభిప్రాయపడెను. పిమ్మట నాయన గోపరాజకవి పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవిని స్తుతించినట్లుగాఁ బేర్కొనెను. సింహాసనద్వాత్రింశిక వీరికాకారు లాకవి 5 పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుని స్తుతించుటచేత నతనిపిమ్మటవాఁడనిరి. చాగంటి శేషయ్యగారు 6 కూడ కడపటికి నట్లే భావించి కొఱవి గోపరాజ శ్రీ. శ. 1430-90 వాడని నిర్ణయించిరి.

వీరేశలింగకవి యీ క్రిందిపాతమును 7 తన గ్రంథములో నిచ్చినాడు.

1. ఆంధ్రకవుల చరిత్ర (1899) పుట 411.
2. ఆంధ్రకవి తరింగిణి సంపుటము 6, పుట 152.
3. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు (కాకినాడ) వారి సింహాసనద్వాత్రింశిక 1936.
4. ఆంధ్రకవుల చరిత్రము- (1899) పుట 412.
5. ఆంధ్రకవుల చరిత్రము- మొదటిభాగము (1917) పుట 303.
6. సింహాసనద్వాత్రింశిక వీరిక (1936) పుట 7.
7. ఆంధ్రకవి తరింగిణి సంపుటము 6 పుట 159.
8. ఆంధ్రకవుల చరిత్రము- మొదటిభాగము (1917) పుట 303.

చ. అనఘు హుళేక్కి భాస్కరు మహామతిః బిల్లలమట్టి పెద్దిరా
జును చినవీరరాజు గవిసోమునిఁ దిక్కునసోమయాజిఁ గే
తనకవి రంగనాథు నుచితజ్ఞుని నెఱ్ఱన, నాచిరాజు సో
మన నమరేశ్వరుం దలఁతు మత్కులచంద్రుల సత్కవీంద్రులన్.

శుద్ధప్రతిలోఁ బిల్లలమట్టి వీరరాజును, ఘను నాగరాజు" నని
మాత్రమే యున్నది. కాలనిర్ణయమునకు ననుకూలముగా దానిని
"పిల్లలమట్టి పెద్దిరాజును, చినవీరరాజు" నని అంధ్రకవి చరిత్రకారుఁడు
మార్చెనా? ఈవిషయములోగాక మఱియొక సందర్భములో చాగంటి
శేషయ్యగా రట్టిమార్పు నొకదానినినుటించి యిట్లు వ్రాసినాడు.
9 "ఈ పద్యములోని గన్నయ యనుపదమును గంపయ యని మార్చి
యాంధ్రకపుట చరిత్రమునఁ బ్రకటించియున్నారు. తక్కిన గ్రంథముతో
ననుకూలముగా నుండుటకై శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగా రీమార్పు
లను గావించి యుందురు. ఇంక ననేకతావుల గన్నయ యనుశబ్ద
ముండుటచే దీనిని మార్చరాదు." పైనఁ జెప్పిన పద్యములోఁగూడ నిట్టి
మార్చే జరిగినదా? అది యట్లుండగా శుద్ధప్రతిలోని పిల్లలమట్టివీరరా
జెవరో యిటుతర్వాత విచారించెదము.

అసలు గోపరాజకవికాలనిర్ణయమునకు నితరాధారములు
గలవు. ఆకవి తనవంశమును వర్ణించుకొనెను. దానినుండి కొన్నిచారి
త్రకాంశములు తెలియుచున్నవి. అతని వంశవృక్ష మిట్లున్నది.

అవంశమునకు మూలపురుషుఁడైన వెన్నవిభుడు లేక వెన్నమా
మాత్యుఁ డిట్లు వర్ణింపఁబడినాడు.

10¹. కలుషచుండలి కభేకఫణింద్రుఁడన రాయ

గజగంధవాగణఖ్యాతి మెఱసి

వీరఘోష్టవిభాళుఁడారూఢవిరుదవి

రోధి కలింగనిరోధి యనఁగ

9. అంధ్రకవి తరింగిడి పం 5 మ 280.

10. సింహాసన ప్ర. భా. అ 1 ప 42.

పెద్ద విభుడు (పే. శ. 1186-1206) 1

(மேலநாட்டி ஆங்கிலத்திலிருந்து)

卷之二

అమరేశ్వరమందిరము = గంగాంబ

$$20 \times 30 = 600$$

22 23 24 25 26

(² $\text{H}_2\text{O}^{\text{D}}$ $\text{H}_2\text{O}^{\text{H}}$)

[illegible]

బాచిరాజు సింగవ (రాణా మల్లసర్వేశ్వరుని మంత్రి)

(అనవోతకుమారసేంగి మంత్రిలు)

३५

(ಸಿಂಧು ನದಿ ಮಂಡಲ)

1

వెలసి నానాటికి వెలనాటిపృథివీశ్వ
రుని రాజ్యభారధుర్యుం డనంగ
నారెలుగన్నడి లజవలుఁ దెలుగులు
తనలిరు దందియఁ దగిలి కొలువ

ఆ. వె. నెగడి సనదప్రోలు నెలవుగా భూసుర
వంశసాగరామృతాంశుమూర్తి
చక్రవర్తి మాన్యపాజన్యధన్యుడు
విక్రమార్కవిభుఁడు వెన్నవిభుఁడు.

వెన్నయామాత్యుఁడు వెలనాటి చోడవృద్ధీశ్వరుని మంత్రి. ఆ చోడ
రాజు చంద్రవోలు రాజధానిగా వేసి దేశమును బాలించెను. 11 అతని
శాసనములు క్రీ. శ. 1189-1206 వఱకుఁ గనబడుచున్నవి. అతనితండ్రి
యైన¹² గొంకరాజు శాసనములలోఁగూడ వెన్నయమంత్రి పేరున్నది.
కాబట్టి గొంకరాజు కాలమునుండి కూడ వెన్నయ మంత్రివదవిలో
నున్నాడు.

అతనితర్వాత ప్రసిద్ధుఁడైనవాడు అన్నయామాత్యుఁడు. కాని
యెందుచేతనో గోపరాజుకవి యతనిని గుఱించి వివరింపలేదు. ముప్పది
యిద్దఱుమంత్రులచరిత్రలో నిట్లున్నది.

సీ. ఘనదానకర్ణుడై గండపెండెము దాల్చె
కొఱవియన్నామాత్యపంజరుండు

ఈ యన్నయకుమారుఁడు పెద్దిరాజు. అతఁడు పల్లికొండరా
జైనమల్లనదేవరాజయొక్క మంత్రిగా బేరు బొందినాడు.

¹³ కీ. అన్నయనామధేయసచివాగ్రణిపుత్రుడు పెద్దిరాజు సం
వన్నిధిపల్లి కొండజనపాలుఁడు మల్లనదేవరాజుచే
నెన్నఁగఁ గుంచె లందలము వెల్లియుఁగై కొని మంత్రియై ప్రతా
పాన్నతి కెక్కి ధర్మముల నొప్పెడుబ్రహ్మవనపరీతివలన్.

11. ద. హిం. కా. సం. 5-1254; ఎ. ఇ. సం. 4 పుట 22

12. ద. హిం. కా. సం. 4-1204; 1205

13. సింహాస. పృ. భా. ఆ. ౧. ప. 46

పెద్దిరాజ మంత్రిత్వముచేసినవల్లకొండ యెక్కడ నున్నది? తెలంగాణములో వల్లకొండ యనుచేరు కనబడలేదు. అచేరు గలగ్రామ మొకటి యుత్తర ఆర్కాటుజిల్లాలో పాలేటితీరమున గుడియాత్త ముపట్టణమునకు నారు మైశ్వరూరమున నున్నది. ఇచ్చట పండుకొన్నరంగ నాధస్వామి యాలయ మున్నది. ఇదిగాక మఱియొకవల్లకొండ¹⁴ తెలుగుదేశములోనే పల్నాటిప్రాంతములో నున్న దని చెప్పవచ్చును కాటమకథలో మనుమసిద్ధికిని, కాటమరాజునకును చెలరేగినయుద్ధములో కాటమరాజుపక్షమున వల్లకొండప్రభు వైనచల్లపిన్నమనాయుడు సాయపడినాడు. ఈస్థలమె యటుతర్వాత మరికొంతప్రసిద్ధిని పొంది యుండవచ్చును. మల్ల దేవరాజయొక్క ముందు పెనుకలు తెలియుటలేదు. ఇతడు పల్నాటిలోని ప్రభువు కావచ్చును.

చేమకూర నెంకటవతిగాక చేమకూర యప్పన్నకవి వ్రాసిన సారంగధర కథ ననుసరించి బాణాల శంబుదాసుడు మంజరి (ద్విపద) లో సారంగధరచరిత్రను వ్రాసినాడు. ఇతడు కంసాలి. పల్లకొండలోని గోపాలునివరమున కవిత్వమునుబొందినాడట. ఇట్లు పల్లకొండ యను యూరు ప్రశంస యీ గ్రంథమునం దున్నది. బాణాల కవిని గుఱించి విశేషములు తెలియును.¹⁵

అటుపిమ్మట గోపరాజవంశములోఁ గీర్తిగాంచినయతఁడు సత్యవారన—

16కం. రామాయణకృతి కృతియై

తా మెఱయుచు సంధ్రసుకవితామహుఁ డనగా

భూమిని మించిన భీమన

నామంబునఁ బరఁగె సత్యవారన ఘనుడై.

14. ఆంధ్రకవి కరింకిణి సం. 2 పుట 248

15. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారపు కాటలాగ్ సం. 2 భాగము 3 (తెలుగు) పుట 523

16. పింహాస. పృ. భా. ఆ. ౧ ప 40

సత్యనారసకవి యాంధ్రకవిత్వాపితామహుడ, భీమసవంటి వాడు. అయితే యాతనికృతి ధైరవరామాయణ మిప్పుడు లభించుటలేదు. ఈ కవి యేయూరిలో నుండెనో, యెవరికిఁ గృతి నిచ్చెనో ?

గోపయయెల్ల మృలకొడుకు కనవరాజు. అతనిభార్య కామమ-
వారు గోపరాజకవియొక్క తలిదండ్రులు. కనవరాజునంగతి యే-
మనగా—

17వ. ఇట్లు గోపరాజతనూజుం డైనకనవరాజు దానగుణరాధేయుం
డగురాణామల్లన రేందునకుఁ బరమగురుఁ డై వైవాచార
ప్రభుమసింహానాథీశ్వరు లై నబ్రహ్మదేవయొడయల కూతు
కామాంబిక యను కామినీరత్నంబుఁ బరిగ్రహించి సుగుణ
గణ్యుండై నెగడె.

సీ. వేముగల్లు జన్మభూమిగా బెరిగియు
దీవులెల్ల మాటఁ దేటవడిచి
హరివదైకబుద్ధి హరితగోత్రాంబుధి
రా జనంగఁ గనవరాజు మించె.

కా. రాణామల్లన కీర్తి చందిరికలు వర్వం బొంగి
... ..
... .. చెల్వారి దానామృత

శ్రేణిం ద్యాగసముద్రినామము నహించె స్వేముగల్లి మహిన్.
కనరరాజు సందర్భముగాఁ జర్చింపవలసినయంతము లున్నవి.⁽¹⁾ అతని
స్వస్థలము వేముగల్లు⁽²⁾ అతనిరాజు రాణా మల్లనన రేందుడు ⁽³⁾ అ
రాజునకు గురువు బ్రహ్మదేవ యొడయలు.

17. సింహాప. పృ. భా. వ 51, 53, 56

18. తెలంగాణా కావనములు. రెండవ పం. పుట 163

వేముగ లైచ్చట నున్నదో చరిత్రకారులకు దెలియలేదు. దాని యనికి యిట్లు తేటబడుచున్నది. వేముగల్లుగ్రామము మహబూబు నగరజిల్లాలోనిది. కుమార్తెలపరాజు దానిని గోకర్ణరాసిపండితు నకు కీ. శ. 1111లో దానము చేసినాడు. ఇట్టిది చరిత్రవ్రాసిద్ధి కెక్కిన స్థలము. ఇది నానాటికిని వృద్ధిచెంది త్యాగసముద్ర మను పేరునకుఁ గూడ తగి యుండినది. వేముగంటిసంస్థానమునకుఁ గనపరాజు మంత్రి గా నుండినాడు. గోపరాజు తానుకూడ నక్కడనే యుండినా నని తెలుపుకొన్నాడు.¹⁹

కనపరాజయొక్క కాలమున వేముగంటిసంస్థానాధీశ్వరుడు రాణా మల్లన రేందుగిడు. అతఁ డెవ్వఁడు? కొఱవిపెద్దిరాజు మల్లయ దేవరాజు వద్ద మంత్రిగా నుండె నని పైనఁ జూచినాము. రాణామల్లనరేందుగి డును, మల్లయదేవరాజును నొక్క రేనా ? వారి పేరులు భిన్నముగా నున్న వని తెలుసుకొనవచ్చును. ఒకఁడు వేముగంటిపాలకుడు, ఇంకొ కఁడు పల్లి కొండవీధువు. కాబట్టి వా రిద్దఱును వేర్వేరు వురుషులు మారినేమి.

రాణామల్లనరేందుగిని గుర్తించుటకు సాధన లేమైన నున్నవా? మల్లనరేందుగిని వంశముపేరు థాణావా రని గ్రహింపవచ్చును.

రాణావంశమువాడు చరిత్రలో నున్నారు.

పొన్నతోటయాబళికవి²⁰ వామనపురాణమును రచించి, రాణా జగ దేవభూపతికి నంకిత మిచ్చెను. అతని గ్రంథములోఁ గృతిభర్త వంశవృక్ష మిట్లున్నది.

19. పింహ స. ప్ర. భా. ఆ. ది. ప 57, 58.

వేముగంటి యింటి పేరు గాగల వారున్నారు. వేముగంటి దత్తో కిపండిగుడు కవి (ఆంధ్రకవుల చరిత్ర 1899 పుట 517). వేముగంటి యింటి పేరున్న వారు ఇప్పుడు రాజమహేంద్రవరములో నున్నారు.

20. మద్రాసు పౌరవ్యతిభివృద్ధికళాంజ్ఞాగారమందు వామనచరిత్ర పూరి యున్నది.

(విష్టవర్గన గోత్రము)

రాణా తిమ్మరాజు

పెండ్లరాజు

లక్ష్మీరాజు

చెన్నరాజు

మాదరాజు

తిమ్మరాజు
(జగదేవుడు)

అంకుశేంద్రుడు
(= పెండ్లమాంబ)

చిన్న జగదేవుడు

ఇమ్మడిజగదేవుడు

పెద జగదేవుడు

వెంకటవతి

అంకుశరాజు

కుమార జగదేవుడు

మాదయ

(బాలవతి కల్యాణము క్రీ. శ. 1510)

అంకుశరాజునుబట్టి తరమునకు నిరుపదియైదు సంవత్సరముల తక్కువ వేయగా రాణాతిమ్మరాజు క్రీ. శ. 1400

ప్రాంతమునా డగును.

ఆ రెండు రాగావంశములకును చుట్టటిక ముండవచ్చును. విష్ణు వర్ధనగోత్ర మని చెప్పబడుటవల్ల వారు వేములవాడచాళుక్యుల తాలూకువా రేమో!

రాగా మల్లనరేంద్రునిగురు పై నబ్రహ్మదేవయొడయలు శైఖండు. అతని గురువరంపర నెరుగము. అతని కుమార్తెమాత్రము గోపరాజకవికి తల్లి.

పై నబడినశ్రీమ యంతయు గోపరాజకవి కాలనిర్ణయమునకు ననుకూలించుట లేదు. దానికి నుపయోగపడెడి యంశములు దిగువఁ బేర్కొనఁబడును.

గోపరాజకవియొక్క కవిస్తుతిలోని పిల్లలమట్టి వీరరాజవదము కాలనిర్ణయమునకుఁ దోడ్పడునా? పిల్లలమట్టి పినవీరభద్రునికంటె కొంచెము పూర్వుడైన శ్రీనాథమహాకవి (క్రీ. శ. 1380-1460) యొక పిల్లలమట్టి పండితుని తన హరవిలాసప్రబంధములోఁ బేర్కొన్నాడు. ఉ. పిన్నటనాఁడు సత్కరుణఁ బిల్లలమట్టి మహావ్రధాని పెద్దన్న గురూత్తముండు.....

గోపరాజ వచించినయతఁడు వీరరాజు; శ్రీనాథుడు చెప్పిన యాతఁడు పెద్దన్న. వీరిపేళ్లే భిన్నముకాబట్టి మనపనికి నుపయోగపడవు.

పిల్లలమట్టివారిలో పెక్కుమందికవు లున్నారు. పినవీరన తన తాత, తండ్రి, యన్నయు గొప్పకవు లని యిట్లు నుడివినాడు.

క. తాతయు దండ్రీయు సగ్ర

భ్రాతయునుం దాను భవనభాసురకృతిని

ర్కాతలు, పిల్లలమట్టి వి

ఖ్యాతునిఁ బినవీరుఁ బోలగలరే నుకవుల్.

పినవీరభద్రుని తండ్రిపేరు గాదెయ. తాతపేరు తెలియదు. పెను మళ్ల సోమయకవి²¹కూడ పినవీరన వంశవృక్షవర్ణనను పినవీరనతోనే

మొదలు పెట్టినాడు. కాబట్టి దానివలన ప్రయోజనము లేదు. గోపరాజకవి పేర్కొన్న వీరరాజేవఁడో గుర్తింపలేము.

గోపరాజకవి పంశములోనివా రేయేరాజులవద్ద నుద్యోగము చేసినారో పైన జూచినాము. వారినిఁ బరిశీలించి కాలనిర్ణయము చేయవచ్చును.

గోపరాజు చెప్పినమూలపురుషుఁడు వెన్నవిభుఁడు. అతఁడు వెలనాటి వృక్ష్యశ్యరుని క్రీ. శ. 1186-1206 కాలపువాడు. అతనికి నేడవ తరమువాఁడు గోపరాజకవి. తరమునకు నిరుపదియైదువత్సరముల లెక్కకు గోపరాజకవి జననము క్రీ. శ. 1350 ప్రాంతమని నిర్ణయించుముగాఁ జెప్పవచ్చును.

గోపరాజు స్తుతించిన కవులలో నాగరాజున్నాడు. అతఁడు పశుపతినాగనాథుఁడనువిషయ మెల్ల రెరిగినదె. రాచకొండపాలకు డైన మొదటి యనపోతనాయకుని (క్రీ. శ. 1315-1385) కొలువులో నతఁడాస్థానకవిగా నున్నాడు. నాగనాథుఁడు 1369 లో వ్రాసినశాసనమున్నది. గోపరాజకవి యతనికి సమీపమువాఁడని తలపవచ్చును.

గోపరాజునకుఁ బెదతండ్రి వరుసలోనివా డైన బాచనసింగవలు అనపోతనాయని కుమారుఁడైన సింగమనాయని మంత్రిలు. ఆసింగమనాయ డెవఁడు ? అతఁడు మొదటి సింగమనాయడు (సర్వజ్ఞుఁడు) (క్రీ. శ. 1345-1412). గోపరాజుకంటె ఒకతరము పెద్దవా డైనయాయితెలు మంత్రిలును మొదటి సర్వజ్ఞుని కొలువులో నుండుట సబబుమాత్రమే. గోపరాజకవి జననము 1350 ప్రాంతమని గ్రహింపవచ్చును.^{21A}

ఇచ్చట నొక చిన్న విచిత్రము గమనించవలసియున్నది. సింహాసనద్వారాత్రింశిక వీరికాక చయిత²² గోపరాజకవియొక్క (వరసకు) పెద

21వ. కాపయనాయకుడు పింగళుటిరాజ్యమును వారించుచుండగా (1335) కొలవివిశ్వంకుడను వాయకుడు దెబ్బకొని ధటివాయకులలో నొకఁడు. కాని యతనిని గుఱించి విశేషములు తెలియవు (శ్రీశ్రీ 20వది పుట 6).

తండ్రిలు 1260 లో మరణించి రవియు, నటుపిమ్మట గోపరాజుమాత్రము మరియొక నూ రేండ్లకు అనగా, 1350 లో మరణించె ననియు వ్రాసినాడు. దానిలోని యసంవర్సము బట్టబయలుగా నున్నది. ఇట్టి యసహజతీర్మానమునకు కారణ మేమనగా, గోపరాజు కవిస్తుతిలో నుచ్చరించిన 'వీరరాజ' పదమునకు పివవీరభద్రుఁ డనుసర్థమును గల్పించుకొనుటయే.

చాగంటి శేషయ్యగారి సిద్ధాంతముగూడ విచిత్రగతులలో నడిచినది. గోపరాజు కవియొక్క వరుసకు దెవతండ్రు లైన బాచనసింగనలు మొదటి సర్వజ్ఞవికాలములోనివారె యని²² మొదట తీర్మానించిరి. పిమ్మట కవిస్తుతిలోని 'వీరరాజ'పదమునకు సర్థము పివవీరభద్రుఁ డనుభ్రమ కలిగినది. దాని నిపుడు కీర్తించవలెను. అంతట వారు తరమునకు సాధారణపులెక్క మైన ఇరువదియైదు సంవత్సరములను విసర్జించి, సాధారణపులెక్క మైన నలువదిసంవత్సరములను గ్రహించి బాచనసింగనలు రెండవ సర్వజ్ఞ సంగమనాయుని (క్రీ. శ. 1400-1450) కాలమునా రనువాదనకుఁ బూనుకొనిరి. అట్లు గోపరాజకవి నెనుబడి సంవత్సరములతర్వాతివానిగా తేసిరి. ఈ విధముగా 'వీరరాజ'శబ్ద మొక్కటియు జీవిత చరిత్రనిర్ణేతలను పెడదారులను బట్టించినది.

పిల్లలమట్టి²³ కుటుంబము చాల ప్రాచీనమైనది. పెద్దది, ముఖ్యమైనది. క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతమునగూడ వారు ప్రసిద్ధులు. కుంటముక్కల తిరుమలనాథకవి²⁴ తైవాచారసంగ్రహమును నాంధ్రపద్యకావ్యమును పిల్లలమట్టి గన్ననామాత్యున కంకిత మిచ్చెను. అందు మూడు తరములుమాత్రము వర్ణింపఁబడినవి. గన్నమంత్రికొడుకు విస్సానా

22. పింహొ పీఠా పుటలు 6,7.

23. ఆంధ్రకవి తరంగిణి సం. 4 పుట 153.

24. ఆంధ్రకవి తరంగిణి సం 9 పుట 166-170.

24-ఎ. పిల్లలమట్టి గ్రామము తెలంగాణలోని నిల్లకొండజిల్లాలో నున్నది.

త్యుఁడు, అతనికొడుకు గన్నయ. వారు యాజ్ఞవల్క్యులు, భారద్వాజసగోత్రము, వారి ముందుతిరములవిషయము తెలియదు. ఇట్లే మరి కొందరు.²⁵

వీరరాజపదమునకు విపరీతార్థములను లాగి వాదములను తలక్రిందులుచేసికొనుట వ్యర్థము. అనేకమంది మహాకవుల పేర్లుకూడ మిగులలేదు. ఒక్కొక్కప్పుడు కావ్యములు మిగులలేదు. వీరరాజవిషయముకూడ సంతియె.

కవికాలనిర్ణయమున కొక్కప్పుడు ఛందస్సుకూడ కొంచెముగా సహాయపడుచుండును. రేచన నాలుగుయతు లని వేములవాడ భీమకవి పదియతు లన్నాడు. గోపరాజకవి పదమూ డని వాక్రుచ్చెను. విన్నకోట పెద్దిరాజు²⁶ పదియూ రని చెప్పినాడు. ఇతని కావ్యాలంకార చూడామణి శ్రీ. శ. 1402-1407 నాటిది. ఆవిధముగాఁ జూచినను గోపరాజ పదునాల్గవశతాబ్దివాఁ డగుచున్నాడు.

ఇచ్చట మరియొకవిషయమును గమనించెదము. సంస్కృతములోని పద్యకావ్యములను, వచనకావ్యములను, నాటకములను మన కవులు తెనిగించుచుండిరి. మూలఘటిక కేతనకు (శ్రీ. శ. 1260 ప్రాంతము) పూర్వవిషయము మన కింతగా తెలియదు. కేతనను చూచి వెన్నెలకంటి అన్నయ పోడశకుమారచరిత్రను వ్రాసినాడో, అన్నయను చూచి కేతన దశకుమారచరిత్రను వ్రాసినాడో చెప్పట కష్టము. 1300 ప్రాంతమున మంచనకవి కేయూరబాహుచరిత్రను సంతరించి నాడు. 1350 ప్రాంతపు సంకలనగ్రంథ మైనసకలనీతి సమ్మతములో పంచతంత్రి యనుపద్యకావ్యమునుండి పద్యములు గ్రహింపఁబడినవి.

25. వీష్ణుశక్తి బుచ్చన్నయొక్క శిష్యుఁడు ఎఱుగుదీ కన్నయకవి. అతఁడు కన్న శతకమును వ్రాసినాడు. వారినినుటించి విశేషములు తెలియవు. (ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక సం 13 సం 1 పుట 69).

26. ఆంధరంగరాట్టుపదము ఆ 3 పు 10.

అయితే తెలుగులో వచనగ్రంథములు లేవా? వాటినుండి తెలుగు పద్యకావ్యములు పుట్టలేవా యనుప్రశ్నలనుఁ జర్చింపవచ్చును.

ఏకామ్రినాథుఁ డను పేరుగల రచయిత లిద్దఱున్నారు. ఒకఁడు క్రీ. శ. 1300 ప్రాంతపువాడు, రెండవయితఁడు 1550 ప్రాంతమున నుండిన సంస్కృతకవి. అతనిప్రశంస యిచ్చట నవసరములేదు.

1300 ప్రాంతమున నుండిన యేకామ్రినాథుడు పాల్కురికిసోమ నాథకవియొక్క శిష్యుడు. ఏకామ్రినాథుఁడు ప్రతాపచరిత్రమును తెలుగువచనకావ్యమును క్రీ. శ. 1330 ప్రాంతమున సృష్టించినాడు. అరచ నను కాసె నర్వపు యనుకవి ద్విపదలోని కనువడింపగా, కూచిమంచి జగ్గకవి సోమదేవరాజీయ మనుపేర ప్రబంధముగా మార్చినాడు. దీనిని బట్టి యదే పేరుగల వచనకావ్యముగూడ కలదు.^{26A} ఏకామ్రినాథుఁడు సింహాసనద్వాత్రింశిక²⁷ యనువచనగ్రంథమునకుఁగూడ కర్త. ఆగ్రంథ మే కొజివి గోపరాజకవియొక్క సింహాసనద్వాత్రింశికకు మూల మన వచ్చును.²⁸ అయితే యావిషయమును గోపరాజకవి స్పృశింపలేదు. విక్రమార్కుని గుఱించి కథలు సంస్కృతములో నున్నవి. వాటికి చిలవలు పలవలుబెంచి పుస్తకములు తయారైనవి. గోపరాజకవి కొన్ని చేర్పులను, మార్పులనుతనగ్రంథములోఁగూడజూపినాడు, ఒకకథను పద్యముగా, ద్విపదగా, యక్షగానముగా, వచనముగా, నిత్యాదులుగా వ్రాయుట తెలుఁగుకవులకు బరిపాటి. అట్లే సింహాసనద్వాత్రింశికకి గూడ నొక²⁹ ద్విపదకూర్పున్నది.

26. ఎ చిఱుకుం పీఠభద్రరావుగారి ఆంధ్రులచరిత్రపం 5 పుట 459

27. ఆం. సా. ప. భాండాగారము సం 6 సంచిక 2 పుట 100.

28. 19 వ శతాబ్దివాఁడైన మహాదేవకవి పిడుపర్తి సోమనాథకవియొక్కము బసవ పురాణమును తి గి పద్యకావ్యముగా వ్రాసెను. కావి మూలకవి పేరు వెత్తుకొనలేదు. గద్యమువలనమాత్రము తెలియుచున్నది. (చరిత్రోధనపత్రిక 1955 జూన్, జూలై సంచికలు.

29. ఆం. సా. ప. భాండాగారము సం 6 సంచిక 5 పుట 246.

రాయవాచక మను తెలుగువచనకావ్యము కుమారభూజ్జటిచేత ప్రబంధీకరింపబడినది కదా! ఓక్కన విక్రమార్కుచరిత్ర, అనంతని భోజరాజీయము కేవలము సంస్కృతగ్రంథములనుండి గాక తెలుగు వచనకావ్యములనుండి బుట్టి యుండవచ్చును. ఈరకము గ్రంథముల జూచి తాను సాహిత్యసేవకులు తయారుచేయవలసియున్నది:

గోపరాజు శ్రీ. శ. 1850-1410 ప్రాంతపువాఁడనవచ్చును. అప్పటికి శ్రీనాథమహాకవికి కొంచెము పూర్వుడు, కొంతవఱకు సమకాలికుడూడ. కావుననే శ్రీనాథమహాకవియొక్క విద్యాధికారిత్వమునుగుఱించి యిట్లాక్షేపించినా డేమో!

30క. ధగగల పురాణముల వ్యా

కరణంబుల, శాస్త్రముల, నిగమములఁ గవితం

బరిణతుడ మాళివేందుని

పురోహితుడ, జన్మసంజ్ఞ బురుహూతుండన్.

గీ. అధిపుకొలుపున నే బరీక్షాధికారి

నగుటఁజేసియు, నొకవిప్రుఁ డెగడిపుచ్చి

యట్టిమీద నన్వనం బైనయడవి

జచ్చి గతిలేక బ్రహ్మరాక్షసుడ నైతి.

గోపరాజు సింహాసనద్వారాంతరికను శ్రీ. శ. 1400 ప్రాంతమున రచించి యుండవచ్చును. ఓక్కనమహాకవి ప్రచారముచేసిన హరిహర నాథతత్త్వము నిత డొంటబట్టించుకొన్నాడు, ఓక్కనకైలిని యలవర చుకొన్నాడు. తెలుగులోని కథలకావ్యములు క్రమముగా విజ్ఞానకోశ ములవంటివి యైనవి. దానికి గోపరాజు పునాది వేసినాడా? కాలగర్భ మునుండి బైటపడిన గోపరాజు మిగుల అదృష్టవంతుడు. అట్టి యదృష్టమునకు నోచికొన్న యాంధ్రవాఙ్మయము భాగ్యశాలిని.

గద్యపద్యముల స్వరూపప్రయోజనములు.

(శ్రీ) బయ్యా వెంకటసూర్యనారాయణ, M. A,

మనోగతాభిప్రాయము నభివ్యక్తము చేయుటే భాషయొక్క

పరమప్రయోజనము. లక్ష్యమొక్కటయయ్యు తత్పిన్నికై శబ్దములు
ధరించిన రూపములందు, అనుసరించిన మార్గములందును గల వైవిధ్య
మును బట్టి భిన్నప్రక్రియ లేగ్గుచున్నవి. గద్యపద్య విభాగమిట్టిదే.

సాహిత్యము గద్యపద్యమయ మగుట ప్రసిద్ధము. “కావ్యం
గద్యం పద్యం చ”- వామనుని కావ్యాలంకారసూత్రవృత్తి చంపూ
రచనలో గద్యపద్యములు రెండును చోటుచేసికొన్నవి. “గద్యపద్యచ
యం కావ్యం చంపూ రిత్యభిధీయతే”యని తల్లక్షణము.

ఇక నుపర్యుక్తములగు గద్యపద్యముల స్వరూపము, పరస్పర సామ్య
వైషమ్యములను నిట పరిశీలించెదము. ఈ రెండును దీర్ఘదపిత్తాదిశబ్దము
లవలె సర్వరహితసంజ్ఞామాత్రములు గావు. ‘గద వ్యక్తాయాం వాచి’
గద భాతువునుండి గద్యశబ్ద ముత్పన్నమైనది. అభిప్రాయ వ్యక్తికరణ
మాత్రోపయోగిభాషణమే దీనికర్థము.

Prose: Ordinary non-metrical form of written or spoken lang-
uage.....plain matter of fact quality.....

Prose (oratis) straight for ward (discourse) P. 964.

The conise oxford dictionary of current English.

IV Edition,

‘పద-గతే’ అను పద భాతువునుండి పుట్టినది పద్యశబ్దము
చెప్పచు బోవుచున్నచో నట్టి భాషణమునైనైవ నొక విధమగు గతి
ఉండకేమగునన్నచో నిట గతిశబ్దము సామాన్యార్థమునగాక విశిష్టగతి
యను సర్థమాననే ప్రయుక్తమగుట గమనార్హము. పద్యమునందు కేవ
లగతిగాక క్రమబద్ధవిశిష్టగతి కాననగును. కావుననే పద్యమునందు
పాదనియమ మున్నది. గద్యమునం దది లేదు.

“అపాదః పదసంతానో” గద్యమ్మని దండ్యాచార్యుల కావ్యా
దర్శము నుడుపుచున్నది. పాదనియమముతో బాటు పద్యమున ప్రత్యేక
పాదమును విశిష్టగతిక్రమయుక్తమే. గీతిధర్మ మనివార్యగుణము.

శ్రావ్యతకు సంబంధించినంతవరకు అవశ్యమగుగాదుయగు వీరీతిధర్మము పావనియమసంప్రాప్తమగు సంతులితగతియు పద్యమును గద్యముకంటె నుచ్చతరంబగు పీఠమున నధివసించ కేయుచున్నది.

"The rhythm and measure of poetry elevated to a regularity certainly and force very different from the rhythm and measure, which can purnede prose, is a part of its perfection." Arnold

అంతియగాక భావముల వడి, సాంద్రతయు నెక్కుడుగ పద్యమున నభివ్యక్తము లగును.

Poetry: Art, work of the poet, elevated expression of elevated thought or feeling in metrical form. P. 919.

The concise oxford Diction any of Current English.

IV Edition.

గద్యపద్యములకు బాహిరమగుభేదము ఛందోరాహిత్యము, ఛందోయ్యుక్తత. కేవల గద్యమునకు, కేవల పద్యమునకు సంబంధించిన యితర ధర్మములును గలవు. అట్లయ్యు నీధర్మములకు ప్రకరణానుసారముగ గద్యపద్యముల నడుమ పరస్పర వినిమయమును గానవచ్చుచున్నది. తొలుత స్థూలముగ ప్రత్యేకధర్మముల బేర్కొని పిదప నవ్వాని పరస్పరవినిమయమును గూర్చి పరామర్శింతము.

గద్యము సమతలగాదువియో వాహినియైన పద్యము గిరిశృంగ విస్ఫురన్నిగ్ధురీణీ నదృశము. అందగమనమునందలి యాకర్షకత పద్యమునందున్న, గద్యమున గదగమనమునందలి గాంభీర్యమున్నది. అనుభూతివ్యంజకమగుట పద్యము హృదయప్రేరితము కాగా, తర్కబద్ధమగుట గద్యము బుద్ధిప్రధాన మగుచున్నది. రసభరిత భావాభివ్యక్తిని బట్టి యొక దానియందు సాగరమునలోల తరలతా ద్రవీభూతత్వములు పరివ్యాప్తములైన, తర్కబద్ధతభ్యంతరము ననుసరించి వేర్వేకదాని యందు ఆకసమున వలె నచంచలత, స్పష్టత గోచరించును. ఉద్దిష్ట భావమును వక్తనుండి శ్రోతవరకు కేర్పుటయను లక్ష్యముకంటెచేయు

నేతత్కర్తవ్యఫాలనమున గద్యపద్యముల రూపములు, మాగ్గములు కొంత భిన్నము లగుచున్నవి.

కావ్య, శాస్త్ర భేదమున వాఙ్మయము ద్వివిధ మని రాజ శేఖరుడు విభాగించినాడు. ఇందు కావ్యమొక భవ్యసుందరప్రాసాదము. భావనాకల్పనవినిర్మిత మగు నీ సురుచిర సౌధరాజమునకు మూలాధారము తథ్యమే. శాస్త్రసౌందర్య మాచాదను స్తకము తథ్యసంబంధియే. ప్రధానముగా కావ్యము వినోదదాయకమైన శాస్త్రము విజ్ఞానదాయకమగుచున్నది. కావుననే వాస్తవజీవితమున పద్యముకంటె గద్యమే ప్రధానమైనదిగా నెన్నబడుచున్నది.

"When life is the criterion and not art the prose of a nation is far more important than its poetry." Evans.

కావ్యమునకు వక్రొక్తివలె శాస్త్రమునకు ఋజుక్తి లేక స్పష్టోక్తి ప్రాణము. ఈ ప్రత్యేకధర్మములు కారణముగ నే ముఖ్యముగ పద్యము కావ్యరచనోపయోగిగను, గద్యము శాస్త్రరచనోపయోగిగను పరిగణింపబడుచున్నది. ఈ సామాన్యకథనమునకు పద్యము శాస్త్రరచనానుపయుక్తమనిగాని, గద్యము కావ్యరచనానుపయుక్తమనిగాని తాత్పర్యము కాజాలదు. అటులనే బద్యబద్ధములైనవన్నియు కావ్యములనిగాని, గద్యబద్ధములైనవన్నియు శాస్త్రము లనిగాని పేర్కొనుటయు నసంభవమే. రెండును రెండింటిను ఏయొక్క రూపమునందైన రచింపబడగలవు. రచింపబడుచున్నవి కూడ. కారణ మేమన కావ్యమునకు ఛందం బనశ్యానుగామి కానక్కరలేదు. ఛందోవిహీనమయ్యు రమణీయార్థప్రతిపాదకమగు నొక్కశబ్దము, రసాత్మకమగు నొక్కవాక్యము కావ్యనామాంకితములు కాగలవని ప్రాచీనాలంకారికులునిరూపించియున్నారు. ("Poetry can exist without metre") ఛందోబద్ధము లయ్యును గణిత, త్యోతిష, వైద్యాదులు శాస్త్రములే యనబడునుగాని కావ్యశబ్దకావ్యములు కాజాలవుకదా! అట్లే కథ, నవల మున్నగు

నవి గద్యబద్ధములయ్యు కావ్యములే యగుచున్నవి. వాస్తవమున కావ్యత్వ శాస్త్రత్వవిశేషము బాహిరమగు ఐదయోజనావిధానముపై గాక అంతరమగు ప్రతిపాద్యవిషయస్వరూపాదికముపై నాధారపడి యుండును. సంస్కృతసాహిత్యమున ఛందోబద్ధములగు శాస్త్రరచన ల సంఖ్యాకములు. అట్లే అనునిక భాషాసాహిత్యములలో గద్యమయ కావ్యరచనలు లేకకు చిక్కక వెలువడుచున్నవి.

ప్రాచీనకాలమున శాస్త్రరచనమునకూడ అవశ్యకతానుసారముగ పద్యరూపమే గ్రహింపబడగా నేదౌచిత్యానుసారముగ ననేక కావ్య రూపములగూడ గద్యరూపమే ఉపాదేయ మగుచున్నది. విశేషమేమన పద్యము కావ్యరచనోపయోగియైవట్లు శాస్త్రరచనానుకూలము కాదు. కాని గద్యము శాస్త్రరచనోపయోగియైపట్టి కావ్యరచనమునకూడ సంపూర్ణ శక్తి సంపన్నమై సమావృత మగుచున్నది. గద్య మిరువ్రక్కల పదునుగల్గిన ఖండము.

ఒకప్పుడు శాస్త్రరచనలు సైతము పద్యముననే వెలయుటకు లగిన కారణములు లేకపోలేదు. కాగితము, ముద్రణము, గ్రంథసంగ్రహణపరిరక్షణ బాధ్యతావహ గ్రంథాలయములును నా దించుమించుగ గగనకుసుమములే. వినోదార్థికి కావ్యముగాని, విజ్ఞానార్థికి శాస్త్రము గాని చక్షుగర్జనసంయోగమూలమునగాక శ్రవణద్వారముననే సంగ్రహించి, జిహ్వోగ్రమున పరిగక్షిందుకొనవలసియున్న రోజు లవి. గద్య కావ్యము లధికముగ వెలువడకపోవుటకును, శాస్త్రములు సైతము పద్యరూపముననే రచింపబడుటకును ఇవియే ప్రధానకారణములు. స్మృతిపటమునవి స్మృతపరిమాణమున పద్యమునుబోలె గద్యమును పరి రక్షిందుకొనుట సుకరముకాదు. గురుతరభారచాలనమున శకటము నకు చక్రము లేట్లు సహకారులో కాలాంతరము దనుక జిహ్వోగ్రమున విస్తృత రచనాధారమునకు ఛందము లట్లుపయుక్తములు. జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలసిన విషయము పరిమితిలో ననునై నంత సంక్షిప్తమగుట

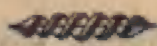
సర్వధా అపేక్షితమేకదా! కావుననే 'అర్థమార్థాలాఘవం పుత్రో
త్సవం మన్యంతే వైయాకరణాః' అను సుక్తి బయలుదేరినది. ఇట్టి
సేతువులచేతనే నాకు శాస్త్రములుకూడ పద్యరూపముననే లభింప
బడినవి. ఆవశ్యకతా ప్రేరితముగు స్థితివిశేష మిది. ఇటు నాచిత్వా
నాచిత్వనిచారమునకు తావులేదు.

కావ్యగచనోపయుక్తములగు గద్యపద్యములు, శాస్త్రరచనోప
యుక్తగద్యపద్యములకంటె భిన్నములు. పద్యబద్ధములగు శాస్త్రము
లతో బాహిరరూపము ఛందోదయమయ్యు దాని ఆత్మ గద్యసంబం
ధియే. అనగా ఓట గద్యాత్మ పరకాయప్రవేశము చేసినదన్నమాట.
శాస్త్రరచనోపయుక్తముగు కేవల గద్య అభిధాప్రధానము. వాచ్యా
ర్థమే. అం దపేక్షితము. లక్ష్యార్థవ్యంగ్యార్థములకు పద్యమే విహార
క్షేత్రము. ఆపద్యమే శాస్త్రరచనోపయుక్తమైన వాచ్యార్థప్రధానమే
యగును. అటులనే గద్యమును కావ్యగచనోపయుక్తమైనయెడల
లక్ష్యార్థ వంగ్యార్థ విలసితమగును. వర్ణనపాన మేమన పద్యము శాస్త్ర
రచనలో సహకరింప నేగినపుడు ఆత్మధర్మముల గొన్నింటిని వీడి ఆవశ్య
కవివరణము, స్పష్టత, సంపూర్ణత, అన్వయసుగమితి మున్నగు గద్య
ధర్మముల పలవరచుకొనుచున్నది. అటులనే గద్యము కావ్యరచనలో
కాలిడినంతనే సంక్షిప్తత, అన్వయకాఠిన్యము, భావగోపనము,
ధ్వనిప్రధానత మున్నగు పద్యలక్షణములతో తనరూపమును సవరించు
కొనుచున్నది.

కావ్యగచనాంతర్గతగద్యము పద్యతుల్య మైనను నిట్టిగద్యమున
ఛందమునకు తిరోధానము గల్గుచునేయున్నది. ఈ లోపమును పూరిం
చుటకే కావ్యగద్యము సమానపూర్ణముగ, ఓటోగుణప్రధానముగ
చెప్పబడినది. "ఓజ స్వరూపభూయస్త్వ మేత ద్గద్యస్య జీవితమ్" అని
యాలంకారికోక్తి. ఈధర్మములు శాస్త్రగద్యమునకు సహకరింపవు సరి
కదా విరుద్ధములుకూడ నగును.

ఛందము కాక శైలీసంబంధులగు నితరవిషయము లింకనుగలవు. పద్యశైలి యొకచో క్లిష్టమై, జటిలమైన నిక నొక్కచో సుకుమారమై సరళ మగుచున్నది. క్లిష్టాక్షరసమావేశము, సమాసబాహుళ్యము మొదలగు శైలిధర్మములు ప్రతిపాద్యరసస్థితి ననుసరించి యుండును. కావుననే కావ్యమునందు వైదర్భి గొడి పాంచాలీరీతులును, కైశికి, అరభటి, సాత్వతి, భారతీయను వృత్తులును నుపలభ్యమానము లగు చున్నవి. కావ్యమున తేరి గద్య మీ విశేషరూపముల బొందుచున్నది. శాస్త్రమున తేరి పద్యము వీనిని గోల్పోవుచున్నది. అనగా నిట్టి వైవిధ్యమున కెడమగుచున్నదని భావము. ఒక విధముగ పద్యము శాస్త్రమున బ్రవేశించి శోభావిహీన మగుచున్నది. గద్యముమాత్రము కావ్య నిబద్ధమై మరింత రాణించుచున్నదేగాని, శాస్త్రాంతర్గతమయ్యు శోభా విహీన మగుట లేదు. శాస్త్రగద్యకు సారశ్యమే సౌందర్యము. కావ్య రచనాంతర్గత పద్యమును నగరవిలాసిని యన్న, శాస్త్రరచనానిబద్ధ గద్యమును మునికన్యగా నెన్నవచ్చును.

సౌందర్యపరీక్షకు శకుంతలాదమయంతుల నిలుపరించి, కాళిదాసునకు శ్రీహర్షుని వైరమును గల్పించుట తగదుగదా!

పృథ్వీపుత్రుడైన సరకాసురుడు ప్రాజ్ఞోతిపాధిపతి “యని భారత, భాగవత, హరివంశాదిగ్రంథము లుద్ఘాటించుచుండ, నాచన సోమన తన ఉత్తరహరివంశమున సరకాసురుడు స్వర్గమువీడ దండయాత్ర పెడలుటను వర్ణించుచు “..... యమరావతీపురంబు నందవిరడవి చక్కనికన్యరాజసంబులం బట్టించి తెప్పించి యందంద నందనపాదసంబులు పెఱికించి తెప్పించి యెనిమిదివేల యేనుగులం గైకొని మాహిష్మతీపురంబునకు వచ్చి...” యనియు, శ్రీకృష్ణుడు సత్యభామతో సరకాసురుని వధింపఁ జోవుటను వర్ణించుచు,

గీ. హరియు మాహిష్మతీపురి కరుగుదెంచి

రక్షగాఁ జట్టి తిరిగెడురాక్షసులకుఁ

దొలుత జముబాసనము నింటిత్రోవ చూసి

పాంచజన్యంబు చే నంది బలము మెఱసి.

యనియు నుట్టంకించి యున్నాడు. ఈ యుట్టంకింపువలన సరకుడు మాహిష్మతీపురవల్లభుఁ డని తేలుచున్నది ! ఇం దేది సత్యమో, యే దసత్యమో నిర్ణయించి నానందియమునుఁ బాపుదురుగాఁ యని వేడు కొనుచున్నాను.

పిట్టలవేమవరం, }
4—2—1968. }

ఇట్లు,
తురగా కృష్ణమూర్తి.

శ్రీ రామ పాదుక స్తవము

(శ్రీ మదింగంటి అప్పలదేశికులు

శ్లో. అస్మద్గురుభ్యోఽస్తు నమో యత్రసాదప్రభావతః
రామః ప్రసన్నో నస్సాక్షాద్వాఙ్మతా దధికప్రదః. ౧

శ్లో. ఆవిర్భూతో దశరథసుతో శ్రీసృసింహగ్రహారే
హారేతే తత్సరసనవిధౌ హృద్దశీతా చ సీతా
ఆదౌ పాదౌ స్వయ మురురతా మత్ర చిత్రాంబురాశీ
రస్తగస్తూ నఖలహృదయ ద్రావణౌ రావణారేఖ(రీ). ౨

శ్లో. చిత్రం యత్ర శిలాతలేనుఘటితం రామేణ పాదద్వయం
సాక్షాల్లక్ష్మణవాదుణాస్త్ర విభవా జ్ఞాతంచ శీతంవయః
సీతాయాః కరుణాకటాక్షవిభవా త్సంపాదితాః సమృద్ధో
మిత్రై రత్ర పృతో నృసింహనగరే జీవేయ మాయుశ్శతమ్. ౩

శ్లో. మాభూయా త్కల్పవాటి స్ఫటికమణికుటీరత్న పేటీవధూటి
శాటివీటి పటీరై గృటిత మపి సుఖం సోస్తరాటి కతాన్నః
ధాటిరక్షః కరోటి ఘటన విఘటనద్వారగూటికవాటి
కోటిలంకా నిశాటి కటుతరపటుతాహటక స్తాటకారి. ౪

శ్లో. సీతాలక్ష్మణపూర్ణపార్శ్వ యుగళం స్మేరాననామ్భూరుహం
మేఘశ్యామ ముదార బాహుపరిఘం విస్తీర్ణ చక్షుశలమ్
కర్ణాంతాయతతోచనం కటితటిసంవీతసీతాంబరం
ధ్యాయేఽస్మత్కులభాగధేయధరణం రామం జగత్స్వామినమ్. ౫

శ్లో. శిలాతల కృతాస్పదం పద మవేక్ష్య సాసూయయా
యయా కటిలవీక్షితక్షితిజరోచిషా చక్షుషా
తయా మధుర సాన్న్వనై ర్మనసి శీతయా సీతయా
సృసింహపురరాఘవో నిభృత మాదృతిః పాతు సః. ౬

శ్లో. ఆత్మాశ్రితానా మమృతస్య పాదౌ యోఽప్ర సన్న్యాససజాలపాదౌ
సంతాపనిర్వాపణచంద్రపాదౌ పత్యూరఘూణాం ప్రణమామి పాదౌ.

శ్లో. సాక్షా దక్షిణః స్వయ ముకురుతా మత్ర రామస్య పాదా
సార్థం సార్థోఽప్యజని జనుషా దేశిక సోపదేశః
పూర్వం సర్వం దుశితమపి మే భూరి దూరే వరాస్తమ్
జీవః కోనా భువి కవయితం మత్సమృద్ధిం సమగ్ధః.

౮

శ్లో. సత్యం జగత్సదితరా మిదమేవ జీవన్
భద్రాణి వశ్యతి వచః ప్రతిభాతి యస్మాత్
అస్మాభి రాభవ వయోధితలం ప్రసృష్టై
ద్వైష్టై జ్ఞిరత్నసులభః కలభో రఘూణామ్.

౯

శ్లో. సమో రామాయాస్తు ప్రతినిశసమేతాసుర చమూ
సమూహా ప్రాణౌఘప్రళమననిరాయాసధనుషే
సమీరవ్యాలోలత్కువలయ దళశ్యామవపుషే
క్షమా పుత్ర్యా సాక్షా దధరదళమాభ్యుర్వవిదుషే.

౧౦

శ్లో. నమ స్తుభ్యం మాత ర్నిమి కులసముద్రోత్థితసుధే
ప్రధీయా న్నాథస్తే భ్రుకుటిభటకోటిసుఘటితః
యతస్త ద్రూపవల్లి కృతసదుపదేశేన పురతః
స్థితే నష్టే (స్పష్టే)ఽప్య గమ దపహర్తుం మణిమృగమ్.

౧౧

శ్లో. నమస్తే సామిత్రే! నను వినయకీలేన భవతా
హ్యయోధ్యారధ్యాయా మపి వివినదేశేఽనుసరతా
సరామో రామస్తే సతతఘటితః పక్షపుటయో
రలం త్రాత స్తాత త్వయి జయతి సాభాత్మగరిమా.

౧౨

శ్లో. కనకమృగనిగాళచ్చేదనాక్షుణ్ణ రత్నా
ఙ్కూర పరిణతభూళీ ధారణా శోణబాణః
అదిశ దిహ శరణ్య స్సానుజ స్సానుజాయా
స్వచరణమణి యుగ్మం సార్వభౌమో రఘూణామ్.

౧౩

- శ్లో. పాపేణ పాపేణ యత్ప్రణయినీపాణిక్వణత్కజ్జణ
శ్రేణి శోణమణిప్రణిత కిరణోద్ధారణ నీరాజితం
క్షోణి నల్పరణోఘమానిగృహిణి పాపాణతాశోషణ
త్రాణం త్వచ్చరణద్వయం రఘుమణి కీర్ణా స్పృణం మన్మథః. ౧౮
- శ్లో. యోవై రావణవైరిణ శ్చిరణజో రేణు క్షుణ్ణే ద్దాతుణం
దారాణా మచలారిణా ప్రణిహితా జ్ఞాణిక్వమాణిక్వతాం
స్త్రీణాం దూషణకారణం ప్రవియవత్ క్షోణిచకార క్షణాత్
క్షోణియా స్పృతస్య మే మణిశిరస్త్రాణాయమాణో భవేత్. ౧౯
- శ్లో. అస్తు స్వస్తి సమస్తమస్తకతలాభ్యస్తం ప్రశస్తం పురా
సీతాయా స్తరుణస్తవ స్తవకయో రభ్యస్త కస్తూరికం
సప్తస్యస్తవ సంస్తవా స్తకమనోవస్తవ్యమస్తవ్యయం
స్యస్తం వాస్తవ నిస్తులం రఘుపతే త్వత్పాదవస్తుస్తుమః. ౨౦
- శ్లో. రామాయ క్షితికన్యకా విహరణా రామాయ నీలోత్పల
శ్యామాయ క్షుణ్ణిత్వబాధితరిపుశ్యామాయ తుభ్యం నమః
కీర్తితామనిచోళసంవలిత దిగ్గామాయ దీప్యద్గుణ
గామాయ స్యవదత్తివిప్త వృహరి గామాయ భూయో నమః. ౨౧
- శ్లో. ఇదం వశరథార్జితం భరతలక్ష్మణాభ్యర్చితం
తపోధనమనోధనం సకలసంపదాం సాధనం
పుసింహనగర్రానికే జయతి రామపాదద్వయం
శిలాముకురలిమ్మితం రవాసి సీతయా చుంబితం. ౨౨
- శ్లో. పాణే రాభరణం పరం రఘుమణి శిర్వాణనిర్వాణహృ
ద్వైరిప్రాణసమీకారణమదవ్యాఘ్రామానం ధనుః
పార్శ్వద్వైతవిభూషణప్రణయినీ సీతా సుమిత్రాసుతో
భూషాతే పదపద్మయోశ్చ భవతా మేషా మనీషా మమ. ౨౩
- శ్లో. సవయే హృదయే నిష్ణామాద్భ్యగ్విశతేసాయమనాదిరశ్రమాదృక్
జగతా మియతా మనుశ్చితా దృగ్దయతా దాఘవ కేఖరస్య
తాదృక్. ౨౪

శ్లో. విబుధబహువిధోపయోగయోగ్యమేస్వకరనిమజ్జనసజ్జనానుకౌఘం
దశరథజననాభభాగ్యలభిం మోకతరత్నతటాక మాశ్రియామః ౧౦

శ్లో. సీతాయాః కరపాకుమార్యవిభవాభిజ్ఞం పరజ్ఞానినాం
చేతః పద్మమధూళి ధూళినివహన్నతాను లిప్తాకృతి
విస్యస్తం భరతాగ్రదస్య చరణద్వైతం (౦) సుబాతం మయా
దిప్త్యాదృప్త మదృప్తవృప్తఫలయా స్సాధారణం సాధనమ్. ౧౧

శ్లో. సీతానేత్ర సుధాశ్లేషనం మునిమనస్సచ్చారఘణ్ణావభం
త్రాస్యదేవవిరావరావణయశఃకాదహృకాదహ్నినీ
లోకానా మనమావతః పరిణతి స్సాకేతసంవాసినా
మస్మాకం కులదేవతా విజయతే సౌమిత్రిమిత్రం మహాః. ౧౨

శ్లో. చిన్వానం గుణమాశ్రితాఘదురితం ఘన్వాన మస్తః కృపాం
తన్వానం శుభముత్తరోత్తరగుణం మన్వాన మానందినం
తన్వానం, తరుచా విధూతమమనో ధన్వాన ముద్యద్గుణో
దన్వానం రఘుసార్వభౌమ మనఘం నన్వానమామృతస్వహమ్. ౧౩

శ్లో. మాతస్సీతా ! జనని భవతీ మాదృతా మీదృశానాం
రక్షాదీక్షా వహనమహతీ దేవతాదేవతారః
యస్మా దస్మత్స్వ పనసమయే స్వాభి రాభీభి రేత్య
స్పృష్టం దృష్టం త్వ మిహ కరుణా లోలవక్షైః కటాక్షైః. ౧౪

శ్లో. వర్యస్తా ఇవ దండకాపనదిశాం వీధీఘ రామత్విషా
వహ్నాహ్న చరన్మయూరతరుణీవారుచో వీచయః
దృక్పాతై రపిచ ప్రసన్నమధురై రశాంత మామోనినాం
నిర్దుతా ఇవ నిర్భరామృతరస సోతస్వినీ నిర్ఘరైః. ౧౫

శ్లో. లోకానీకపరీక్షతా విఫలితే ప్రాకృత్యస్త్రుతస్త్రోతకే
 సాన్దర్యం భవతా విశృంఖల మిదం బ్రహ్మస్త్ర మావిష్కృతం
 పారా జానపదా భృశం వసచరా దేవా సరా వాసరా
 వృక్షాః పక్షిగణ శ్చ యత్ర వివశప్రాణా రఘూణాంపతే. ౨౭

శ్లో. మరస్థ కదలీ సుఖామఘరసాలమృద్వీచయో (యా)
 మనోహరణ ధోరణీ పదకదమృ సంపూరితా
 దదాతు శుభ మప్సలార్య కరుణారసోద్దీపితా
 నృణా మఘవిదారణీ రుచిరరామపాదస్తుతిః. ౨౮

శా ప వి ము క్తి

విద్యాన్ శ్రీ గున్నేపల్లి అక్షయలింగకవి

ఆ. పే. సగ్వ వేదవిమలం సమధికజ్ఞానసం
 వన్నుఁ డాహితాగ్ని పరమశాంతుఁ;
 దురుదయాగ్నిహృదయుఁ డుద్దాలకుం డను
 పశాని కలఁడు మున్ను మహితయశుఁడు. 1

ఉ. ఆఱుషి శేఖరుండు కలహప్రియయుం బ్రతికూలయున్ దురా
 చారయు నైన చండికను జాయఁగఁ తేకొని యిందుకేని సం
 సారసుఖానభూతిఁ గనఁజాలక వేసరి యాయవజ్ఞ నే
 తీరున సంస్కరించి గడిదేఱఁగలాడ నటంచుఁ జింతిలున్. 2

సీ. జపమాలఁ డెమ్మన్న సగగ సూత్రముఁ ద్రెంచి
 నలుగెలంకులను బూసలను జిమ్ము
 సంధ్య; నుపాసింప జలపాత్ర నిమ్మన్నఁ
 బంతమ్మతో దానిఁ బగులఁగొల్పి
 తడిదోవతిం దెచ్చి యిడు మన్న నడిమికిఁ
 జడిముడిపాటుతోఁ జించివైచు,
 సమిధలం గొని వేగఁ జనుదె మ్మటన్నచో
 నగ్నిగుండము నెల్ల వాగ్వుఁ గడఁగు
 చెలువ కింతటికోవమ్ము వలవ దనివ
 ముసలమును బూని ప్రహరింపఁబోవు నపుర !
 కనలు తెఱుంగని యుద్దాలకునకుఁ దక్క
 చండి గావించుదుమ్మత్తులే నైవ నగునె ? 3

కం. పుట్టువునఁ బుట్టుగుణముల
 నట్టిచుహాత్ములకునైన నెడవఁగ వశమే ?
 నట్టికొని పాలు తేనియ
 తెట్టువలం బెంప వేము తియ్యుఁగ నగునే ? 4

కం. ఈలీల నెఱపు తనయి

ల్లాలియకృత్యముల నెల్ల నరయుచు; నయ్య

ద్దాలకుఁడు దాల్చి నెట్టెటా

కాలమ్మును గడవఁ గొంతకాలమ్మునకున్.

5

గీ. తీరసంపేన సఖలదిగ్దేశములను

గుమ్మరుచు శిష్యు లెల్లగుఁ గూర్చిఁ గొలువ

గురుఁడు కొండన్యఁ డనుమునికుంజరుండు

తన్నుఁ దిలకింప రా బ్రమోదమ్ము నంది.

6

గీ. గురుని బూజించి డెందమ్ము గురువుపడఁగ

భార్య విపరీతవృత్తమ్ము వ్యక్తపఱిచి

దీనికిం బ్రతిక్రియఁ బ్రసాదింపుఁ డనుచు

నంజలి ఘటించఁ గౌండిన్యఁ డనియె నిట్లు.

7

గీ. అగ్ని సాక్షిగఁ బరిణయ మాడినట్టి

పడఁతి విడనాడఁ దగ దెట్టివానికైన

యుక్తి నాధనమున సౌఖ్య మొందవచ్చుఁ

జంతిలఁగ నేల? నీరువాంఛితము దీరు.

8

గీ. నెఱవఁవలసిన కార్యమ్ము నెఱవ కనియు

నెఱవఁగారానికార్యమ్ము నెఱపు మనియుఁ

దాటుమాటుగఁ దెలుప నీతలఁపు లెల్లఁ

దప్పక ఫలించు నిదియ యుత్తమపథమ్ము.

9

కం. అని తెలుపఁగ గురువరుహిత

మును విని లోనికిఁ జని కడుముదమున భార్యం

గని తలవాకిటి కెవ్వరొ

చను దెంచిరి సత్కరింపఁజనునే? వారిన్.

10

గీ. భోజనాదికసౌకర్యములకు మరగి
 'దేశద్రిచ్చుడు' లిటకు నేలెంచి రేమొ?
 సంశయింపక బయటికి సాగనంపు;
 మనినఁ జండిక తిలకించి సాదగమున, 11

కం. లోనికి రం దని వారికి
 స్నానానుష్ఠానములకు సమకూర్చి యమం
 దానందకలిత యై న
 హృనించె విధుండు మదిని మఱిమఱి మురియన్, 12

కం. నిండుకొనుభక్తిఁ జండిక
 వండిన బహుభక్త్యభోజ్యవరమాన్నములన్
 మెండుగ భుజించి చనియెం
 గొండిన్యమహర్షి శిష్యగణసంయుతుఁడై, 13

కం. నెవ మెన్నక సర్వవిధుల
 వివరీతనచోనియుక్తి వెలయింపఁగ న
 త్తపసియు నిజసతి యొనరుచు
 నుపకృతులకుఁ దనియునంత సౌకదివసమునన్, 14

గీ. భార్య చండికతో మాని పలికె విట్లు
 'రేవటిదినమ్మునను మనగృహమునంనుఁ
 బైత్తుకము నిర్వహింపఁగవలయు; నయిన
 నిట్టినిష్ఫలకార్యమ్ము; నే నొనగ్గు. 15

కం. ఎక్కడిపితృలోకము మఱి
 యెక్కడి బ్రాహ్మణులు వీరి శృష్టాన్నములన్
 జొక్కించిన నటఁ బితరులు
 చొక్కుదు రట! యింతకన్నఁ జోద్యము కలదే! 16

గీ. వ్యర్థ మగు కర్జ; మిది దీని నాచరింప
నాచరించినబధిరులఁ, నీచమతులఁ
గూళిలను, దుండగులఁ, గుండగోళికులను
పాపనిగతుల నియమింతు బ్రాహ్మణులుగ.

17

ఆ. వె. అల్లు, చోళ్లు, జొన్న; లలసందె; లులవలు
కందు; లనుము; లాదిగాఁ గలట్టి
భాన్యములను గూర్తు; దడయక నట్టింటఁ
జ్జీముముకయుఁ జెత్తఁ జేర్తు మఱియు.

18

కం. ముల్లంగి, చిట్టి, మేడియు.
నుల్లియు, నలనేతిబీటయుఁ జెంచలియున్
నెల్లియు మున్నగుకూరలఁ
బెల్లుగ నమకూర్తు మదికిఁ బ్రీతి జనింపన్.

19

ఆ. వె. కుతవకాలమునను గొంకక నిద్రించి
శ్రాద్ధకర్మ; మవల సంఘటించు
బ్రాహ్మణులను నూత్నవస్త్రమ్ము లీయక
దోచికొందు వారి దోషతులను.

20

కం. అని తెల్లపఁగ విని చండిక
కనుఁగవ నిష్కలలు రాలఁ గాంతునిమొగమాం
గని దీని నేన నెఱుదు
నని యోగ్యుల నాటిరేయి నాహ్వానించెన్.

21

గీ. వేదవేదాంగవిదు లైనవిప్రవరుల
బ్రాహ్మణాగ్రమ్ము నియమించి భవన మెల్ల
గోమయమ్మున నలికి ముగ్గులు ఘటించి
స్నాతమై సర్వసామగ్రి సంతరించి.

22

సీ. యవనూషముద్గళాల్యాదిధాన్యములతో
 స్తవనీయ మైనభక్ష్యములతోడ
 శాస్త్రానుగుణమైన సకలశాకములతోఁ
 జపులురునట్టి వచ్చుచులతోడ
 అతులితంబైన గోఘృతపాయసములతోఁ
 గమ్మని పెరుగుదూఁగడలతోడ
 కమియఁ బండినయట్టికదళీఫలాభితో
 దక్షిణాన్వితసువస్త్రములతోడ

యుక్తకాలమ్మునందు వేదోక్తవిధిని
 నాబ్ధికము నివ్వటిలఁజేయ, నాథఁ డలరి
 యాపులుం దాను భుజియించుననసరమున
 భానుబింబమ్ము గన్పట్టెఁ బశ్చిమమున.

28

చం. అలఘుతరప్రమోదమున నయ్యెడ నమ్ముచి వ్యశ్యయమ్ముగాఁ
 బలుకువిధానమున్ మఱచి పార్వణముం గొనిపోయి గంగలో
 గలుపు మటన్న నచ్చెలువ గ్రక్కవఁ జెంగటిపెంటకుప్పైఁ
 దలఁకక పాఱవై చిన నతం డని చూచి మహాగ్రమ్మార్చియై.

24

సీ. ఓసి నిర్భాగ్యురాల! యెట్లొర్తు నిన్ను
 నీదురాచారజలధి నేనీదఁజాల
 వరసుపావన మైనపార్వణము పెంట
 పాలు చేసితి; చెంతటిపాపి; పండు.

25

కం. రోషోద్ధతి నిజసతి నిటు
 భీషణవాక్కుల శిపించె వింధ్యాటవి నీ
 దోషములకుఁ బ్రతిఫలముగఁ
 బాషాణత్వము వహింపు బహువత్సరముల్.

26

ను. అని యారీతి శపింపఁ జండ్రికయుఁ శోకాశ్రాంతయై నాఘఁ గ
న్నొని ప్రార్థింపఁగ మాని యిట్టులనియెం గొన్నాళ్లకున్ ధగ్గునం
దను యజ్ఞశ్వము నిన్నుఁ దాకిన వెతం దప్పింప నేతెంచు న
ద్దువహస్తాబ్జము నీశిలాశృతిని నిర్మూలించుఁ బో పా మ్మికన్. 27

గీ. జాలిపెంపునఁ తేసి యుద్ధాలకుండు
సతికి నిమ్మెయి శాపమోక్షమును దెలిసి
మునులు విస్మయపడఁ దపోవనికి సరిగి
సచ్చిదానందపద మొంద సన్న్యసిం చె. 28

గీ. అంతః గొన్నినాళ్లకుఁ బొండవాగ్రజుండు
జ్ఞాతివధచేత జనియించుచాతికమ్ము
వాయఁగా నశ్వమేధమ్ము నేయఁబూని
పైంధవము వెంటఁ జన ధనంజయునిఁ బంపె. 29

గీ. పైంధవమ్మును దేశదేశములు గడచి
వల్లెలును బట్టెగమ్ములు పర్యటించి
నింధ్యసనిఁ జొచ్చి యచ్చట వెఱపుగొలుపు
గండశిలతోడ నొంపి తాఁ గదలకుండె. 30

గీ. జగురుగండెను జిక్కినఖగముపోల్కి
ప్రస్తరమువంటి యుండునశ్వమును జూచి
వెఱగువడి ఘల్లునుఁడు దాని వెలువరించు
వెరపుఁ గానక తత్పరిసరమునందు. 31

సీ. గున్న యేనుఁగులతోఁ గూర్చి పెంపెసలరఁ
తెరలాటములు నల్పు సింహములును
హరిణశాబకముల నక్కునఁ జేర్చి ని
ద్దరపుచ్చునట్టి శౌర్యులములును

అహింసాతములకు నృత్యములచే నానంద
 మొదలించునట్టి ముఝూగములును
 ముదము నివ్వటిలంగ మూషికాశ్మకముల
 లాలించునట్టి మాఝాలములును

జాతిపైర ముడిగి సర్వజంతువితతి
 వెలయుఁ దరులతావిహగసంకలిని మిగుచు
 నేత్రీవగ్వమై శాంతికి నిలయు మైన
 సౌఖరిమహామునీందుఁ నాశ్రమముఁ గనయె.

32

మ. కని యచ్చోటఁ గిరీటి ధర్మము మన గామ్యుపాథోధి స
 జ్జనసంస్తుత్యచరిత్రుఁ, నిశ్చలతపస్సంపన్ను, సంవిత్సఖేం
 ద్రుని, సమ్యగ్గుణసాంధ్రుఁసౌఖరిమునీందుఁజూచి కేలోద్ధిప్తియి
 ల్లనియెన్ ధన్యుడ నైతి నియ్యెడ మహాత్మా! మిమ్ము దర్శించుటన్.

చ. అనఘ! మదగ్రజంతు నను సద్వ్యఘోటకరక్షణార్థమై
 పనుపఁగ నద్ది యెల్లెడలఁ బగ్యటవ మ్మునరించి యివ్వనిం
 బెనుకల నంటి వెల్వడమ వింత ఘటిల్లెను దీనికన్ విమో
 చని మెఱిగించి ధర్మనుతజన్మము గావఁగ మిమ్ము నేడెడన్.

34

చం. వినయవచోనిరూఢి నిఘి వేడఁగ నమ్ముని దివ్యదృష్టితోఁ
 గని మును చండి చేసినవికాగవుఁజేతలు భగ్తశాపమున్
 బనుపడఁ దద్విముక్తియును బాధుని కేర్పడఁ జెప్పి నీకగ
 మ్మున స్పృశియింప వానికి విమోచన మయ్యెను పట్లు సేయుమా!

కం. ఇమ్మెయిఁ దెలిపిన నస్తునుఁ,
 డమ్మునివసునకుఁ గృతజ్ఞతాంజలు లిడి మో
 దమ్మునఁ జని నిజహస్తా
 బ్దమ్మునను స్పృశించి వానిబంధము వాపెన్.

36

గృంథస్వీకారము-సమీక్ష

(శ్రీ) బండారు తమ్మయ్య

1. శ్రీ మడివాలు మాచయ్య చరిత్ర:- కర్త- శ్రీదుర్గం బ. తైనయ్యగారు, గుండ్లపాలెం, నెల్లూరు జిల్లా. కాగితపుటలు 40. వెల రు. 0-75.

2. గద్య లీఖావళి (మొదటి భాగము) కాగితపుటలు 24, వెల 0-50 పై.

3. శ్రీమతి అన్నపూర్ణాదేవిస్మృతి డిటా డిటా

4. శ్రీ బాప్తి వెంకటనరసయ్యస్మృతి డిటా డిటా

ప్రకటనకర్త:- విద్యాన్ కోగంటి దుర్గామల్లికార్జున కవిగారు, కార్యదర్శి- భారతీ సమితి, పామర్రు, కృష్ణాజిల్లా.

5. శ్రీ బసవ మానస చరితామృతము :- సంపాదకులు - ప్రకాశకులు:- శ్రీ బి. జాగప్పగారు, M. A., I. A. S. రిటైర్డ్ కలెక్టరు, శ్రీకైల వీరశైవ సంఘాధ్యక్షులు, అనంతపురము. డెమ్మీపుటలు 122, వెల రు. 2-00.

(1) మడివాలు మాచయ్య మహాశివభక్తుడు. జన్మతః రజక కులజుడు. వీరశైవ మతోద్ధారకుడు, భక్తి భండారి యని ప్రసిద్ధి కెక్కిన కల్యాణబసవేశ్వరుని కాలముం దాతనికి సహాయుడు ననుచుండ గనుండి యాతని స్వర్ణ భక్తి భండారమునకు నిరసోపలముగ వజ్రలిన నిష్ఠుర వాది యని సన్నతి కెక్కిన వాడు. ఈతడు వీరభద్రుని యవతారమని, దక్ష యాగధ్వంస సమయమున ముప్పదిమూడుకోట్ల దేవతల మోడిమోడియు, దస చేతుల తీట తీటలేదని వీరభద్రుడు విన్నవించగా, బరమేశ్వరుడు, కలియుగమున ముందు నందికేశ్వరుడు, వీరశైవ మతోద్ధరణమునకయి, బసవేశ్వరనామమున నవతరించి, యనుది నము లక్షతోబదియాయవేల చరలింగముల నర్పించుననియు నప్పుడు వారి వస్త్రముల నుదికి వారిని సేవింపు మనియు నప్పుడు నీ చేతులతీట తీటగలదని యాదేశించె ననియు వీరశైవలోకమందలి యైతిహ్యము.

మడివాలు శబ్దమునకు శుభ్రములగు మడి వస్త్రములఁ గూర్చునాఁడ నియే యర్థము. ఈ కృతికర్త బలైనయ్యుగారు కూడ మడివాలు మాచయ్య వంశజలే. పాలకురికి సోమనాథుని ద్విపద బసవపురాణము చతుర్థాశ్వాసమున మాచయ్యగారి చరిత్రము కొంత వర్ణితమయినది. దానిని బ్రహ్మసాధారముగఁ గొని కృతికర్త మఱియొన్ని విషయములఁ గూడ నేకరించి భక్తియే ప్రమాణముగ నీ గ్రంథమును రచించిరి. భాషాపండిత్య మంతగా లేనివాగవుట భాషావిషయక దోషము లిం దెక్కువగా దొరలినవి. శైలి కూడ హృదయంగమముగ లేదు. ఈ విషయమును గ్రంథకర్తయు, పండితాభిప్రాయ మొసంగిన గండికోట రాజేశ్వరయ్యదేవరగారుకూడ చెప్పియున్నారు. మాచయ్య భార్య సీతలాదేవి యని పేర్కొని యామె జననవృత్తాంతాదికములఁ గూడ నిండుఁ జేర్చినారు. గురుమూర్తి మైన వీరభద్రుడు మాచయ్యకుఁ బ్రసన్నుడై యాతనికి ముప్పదిమూడు బిరుదము లొసంగెనని వాని నామములను గూడ వివరించిరి. మాచయ్య నారాధ్య దైవతముగఁ గ్రహించి తత్పూజ్యమయి హృదయాదిన్యాస, ధ్యానాదికశ్లోకముల నిందుఁ జేర్చిరి. ఇవి యిందలి శ్రొత్త విశేషములు. వ్రగత్తానువ్రస క్తముగ బసవేశ్వరునియు నాతని యేలిక కలహర్య బిజ్జలునియు జనన వృత్తాంతాదులనుగూడ గృతికర్త యిందు వివరించినారు. బిజ్జలుడు వీరభద్రునిచే శిక్షింపఁబడిన దక్షుని యంశతో, శివాజ్ఞచేకనకద్వారా పతీనగ రాధీశుడగు బిందుదర్పణుడను రాజునకు బిందుమాలినియను పట్టమహిషికినుడయించిన నందనుండని యిందుదాహరించిరి. ఇది కృతికర్త కల్పించినదో యందు కేమైన నాధారములున్నవో తెలియదు. ఇట్లు బసవపురాణము నుండి తెలియరాని పెక్కు విషయముల నిందు గ్రంథకర్త చేర్చుట ప్రశంసనీయము.

(2) క్రీ.శోగంటి దుర్గామల్లికార్జునరావుగారు, కృష్ణాజిల్లా పామిట్ల నందు భారతీనమితి, భారతీనస్మానసంఘము నను విద్యాసంస్థల స్థాపించి

వాని కార్యదర్శిగా చిరకాలమునుండి సాగించుచున్న సారస్వతసేవ, కవిపండిత కళాకార సన్మానాదీకములు భాషాసేవకులకు సుపరిచితములు. వారి భాషాసేవ బహుముఖములయినది. పద్యలేఖావళి (ప్రథమ భాగము) అను పేరితో నింతకుమున్ను వీరు ప్రకటించిన చిన్నపాత్రముపై సమీక్ష యీ వత్తిక పూర్వసంచికలలో చేసియుంటిమి. గద్యలేఖావళియును ప్రృథిక్పత్రిలో కొన్ని ముఖ్యావసరములందు వీరు బంధుమిత్రులకు వ్రాసిన గద్యలేఖలు ప్రకటితములయినవి. అందుఁ గొన్ని భాషావిషయములకుఁ బ్రసక్తించినవియుఁ గలవు.

(3) శ్రీమతి అన్నపూర్ణా దేవి శ్రీ దుర్గా మల్లికార్జునరావుగారి సతీమణి. సహధర్మి చారిత్రకజ్ఞమున కవ్వగముగ వర్తిల్లిన గృహిణీమణి. ఆమె కొన్ని నెలలక్రిందటఁ బరినిదుఃఖ సాగరమున ముంచి యకాల నిర్వాణమంది స్వర్గమునొంకరించినది. మల్లికార్జునరావుగారిమెయండ దండలచేత తమ సారస్వతసేవ చేయఁగల్గుచుండిరనుట నిష్కవము. ఆమె యకాలనిర్వాణమునవారగ్ధశరీర విగహితులయి దుఃఖాకాంతులయినారని చెప్పవసరములేదు. ఆమె యకాలమృతికి వగచుచు, మల్లికార్జునరావుగారిలో పాటువారి దుఃఖానుభవమును బగచుకొనుచుఁ బలువురు బంధుమిత్రులు, భాషాసేవకులు పంపిన సానుతాపసందేశ పూర్వక లేఖ లిందు ప్రకటితమయినవి. అవి కరుణారసప్లుతములు.

(4) శ్రీ వేంకటనరసయ్యగారు, పామజులలో దుర్గామల్లికార్జునరావుగారు స్థాపించిన విద్యాసంస్థల కధ్యక్షత్వము వహించి వారికిఁ బలువిధముల సహకరించిన పండితప్రకాంకులు. వీరిది పండితకుటుంబము. తెలుఁగులెంక, అభినవతిక్కనయని పేర్వడసిన శ్రీ తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారి భాగినీయులు. మేనమామ యంశలు కొన్ని వీరికిని సంక్రమించినవి. నరసయ్యగారి తండ్రి వేంకటసుబ్బయ్యగారు తెనాలితాలూకా పెదపూడిలోఁ జిరకాలము పాఠాశిషులుగా ప్రజాగంజన మొనర్చి పురాణము సుబ్బయ్యగారను ప్రశస్తిగాంచిన

వారు. సీతారామమూర్తిగారి శక్తియుక్తులకు వీరి శుశ్రూష కొంత
వఱకుఁ గారణమనియుఁ జెప్పవగును.

నరసయ్యగారు సహజముగ దేశభక్తియుక్తమయిన హృదయ
ముగలవారు. స్వరాజ్యసంపాదనార్థముగ గాంధీషహాయ్యుడు సాగించిన
సత్యాగ్రహోద్యమములలో వారిశంఖారావముల వినినంత నే, నరసయ్య
గారు చదువునకు స్వస్తి చెప్పి యావనముననే యీయోద్యమమునఁ జేరి
పలువురు దేశనాయకులతోపాటు బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారి పరిపాలన
ములోఁ గారాగృహవాసము లొనర్చి పలుకష్టముల ననుభవించిరి.
తైలునుండి విడుదలచెందినపిమ్మట వీరు మరల విద్యాభ్యాసమునకుఁ
గడంగి యుభయభాషాప్రవీణ పరీక్షయందు తీర్థులయి, చిలుకలూరు
పేటలో ధార్మికవైశ్యులు కొందఱు నెలకొల్పిన యున్నతపాఠశాల
యందుఁ బ్రధానాంధ్రీవండితులుగ 1946 సంవత్సరమునుండి పనిచేసి
పలువురు విద్యార్థులకు విద్యాప్రదాన మొనర్చి, వారియందు దేశభక్తి
బీజములనాటి జాతీయతాభావసంయుతులుగ వారిని తీర్చిదిద్దినారు.
సంస్కృతాంధ్రములందేగాక హిందీయున్నగు నితరభాషలందును
జక్కని ప్రాప్త్యము గడించిరి. మధురకవితాశోభితులయి చక్కని
మధురకృతులు పెక్కింటిని గచించి మధురకవిత్యాదివిరుదముల నంది
విరాజిల్లిరి. అన్నిటికన్న మిన్నయగు వీరి గుణవిశేషము. వీరవలంబిం
చిన యాశన్మనైష్ఠికబ్రహ్మచర్యము. అది లోకమున కాదర్శప్రాయ
మయినది. చిలుకలూరు పేటలో పాఠశాల హాస్టలునందే వీరు నివా
సముగా నుండెడివారు. వీరు వసించెడి గది యొక పుస్తకభాండాగార
ముగ విలసిల్లుచు నిరంతరము శిష్యజనసమాగ్గమై పూర్వగురు
కులముల స్మరింపఁజేయుచుండెడిది. వీరి రచతోత్సవమును శిష్యవర్గము
వైభవోన్నతముగ నెఱవేర్చియుండిరి. వప్తిపూర్తిగాకమున్నే 1967
మార్చి నెలలో నొకనాటిరాత్రి పాఠశాలావసతియందే కఠివయ శిష్య
జనసమక్షమున సునాయాసముగ ననువుల విడిచి భీష్మునివలె స్వచ్ఛంద

నిర్యాణము చేసి దివంగతులయి భాషాలోకమును దుఃఖసాగరమున
ముంచివేసినారు. దుగ్ధామల్లికార్జునరావుగారి కుడిభుజము కూలిపోయి
నట్లయినది. భార్యావియోగమునకుదోడు వారికి సహచరవియోగ
ము దుర్భరమని చెప్పనక్కరలేదు. నగనయ్యగారి యకాలనిర్యాణము
భాషావైపంచిమునకు దీక్షనిలోటు కలిగించినదనుట నిక్కువము.
పితారామమూర్తిగారు “శుకయోగి”యను కీర్తికతో రచించిన సం
తాపపూర్వకపద్యములతో పాటు పలువురు పండితులు, కవులు, బంధు
మిత్రులు వివిధకీర్తికలతో వ్రాసిపంపిన పద్యములు, పెదపూడి, కుటుసు
ద్దాలి మున్నగువోట్ల జరిగిన సంతాపసభలందలి యుపన్యాసములతో
సీసంచిక సంతరింపఁబడినది. భాషాభిమానులెల్ల దీనిని శ్రద్ధతోఁబఠించి
నగనయ్యగారి యెడఁ దమ శ్రద్ధాంజలుల సమర్పించుట యవసరమని
హెచ్చరించుచున్నాము.

(5) వీరశైవమతోద్ధారకుడు, భక్తిభండారి, మహాత్మాబసవే
శ్వరుని యష్టమశతవార్షికోత్సవములు భారతదేశమంతట 1967, 1968
సంవత్సరములలో వైభవోన్నతముగ నిర్వహింపఁబడుచున్నవి. మైసూరు
రాష్ట్రప్రభుత్వసూచనాస్వమున, బసవకల్యాణ, కూడల సంగమ
క్షేత్రములందు 26-12-67 to 2-1-68 తేదీలందు జరిగిన మహోత్స
వములగూర్చి యాపత్రిక గతసంచికలో నొక వ్యాసమును పరిశుత్ప
క్షమునఁ గాన్పూర్వఁ బ్రకటించియుంటిమి. రాయలసీమ బసవసమితి
పక్షమునఁ దధ్యక్షులు శ్రీ జాగప్పగారి వీరప్రేమ గ్రంథము బ్రక
టించుట ప్రశంసనీయుము. అంతపురములో బసవసమితి మున్నగు
పెక్కు భార్మికసంస్థల స్థాపనమునకుఁ గారకులయి, దానవీరులని
ప్రఖ్యాతిపడసి 9-4-67 తేదీన ఆకస్మికముగ శివాధీనమయిన శివశ్రీ
గొంగడి గామపురారి స్వాకపూర్వకముగఁగూడ నిది వెలువడుట
ముదావహము. శ్రీ జాగప్పగారు సంస్కృతాంధ్రాంగ్లకర్ణాటభాషా
కోవిదులు. భారతీయమతతత్త్వములను సమగ్రముగ సమీక్షించి
సమన్వయముచేసిన వివ్యాధితులు, బసవజయంతి సందర్భములలో
నింతకుమున్నే వీరు బసవేశ్వరుని జీవితతత్త్వము, లోకమున కాతఁ

జోసర్చిన సం దేశముల యాన్నత్యమును వ్యక్తికరించుచుఁ జెన్నిచిన్ని పాత్తములను ఆంధ్రాంగ్లకర్ణాటభాషలలోఁ బ్రకటించుచు నచ్చినారు.

రాయలసీమ డెనలపే మెంటు కమీషనరుగా పనిచేయు నప్పుడు వీరు కావించిన నిర్మాణప్రణాళిక ప్రకార మే ప్రభుత్వమువారు శ్రీశైలక్షేత్రోత్థరణకార్యములకుఁ బూనుకొని ప్రజలతోద్బాటుతో శ్రీశైలమునకు మోటారుబస్సు ప్రయాణసౌకర్యములను గలిగించి నారు. తత్ఫలితముగ నే నేను శ్రీశైలము నిత్య యాత్మాస్థలముగా పరిణమించినది.

ప్రస్తుతము శ్రీశైలవీరశైల ససంఘాధ్యక్షులుగాలనంతపురము, గుంత కల్లు, శ్రీశైలములలో భారతీయవిద్యాపీఠముమున్నగు ధార్మిక సాగ్రస్వత సంస్థల నెలకొల్పి, భాషాసేవ, వీరశైలవమతసేవ గావించుచున్న మహా సీయులు. ప్రకృతకృతి హిందూమతతత్త్వమును బసవేశ్వరుని జీవిత తత్త్వసందేశాదికములను బాగుగా గ్రహింపఁదలంచువారికి బహు విధముల నుపకరించు నమూల్యగ్రంథము. జాగప్పగారి యపన్యాస ములు, వ్యాసములేగాక, భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి P. R. Gajendragadgar, బీహారుగవర్నరు, R. R. Divakar Professor, R.R. Ranade, ఆచార్య చినోబాభావే మున్నగునాగు బసవేశ్వరునిగూర్చి వివిధసందర్భములలో నాంగ్లమునగావించిన భాషణములు Sir John harshall, Doctor S. Radha Krishnan గారిల వ్రాతలనుండి శైలవమతమునుగూర్చియుద్ధరింపబడినగ చనములు మున్నగు నెన్నియో యిందుఁ జేర్చబడినవి. బసవేశ్వరుని వచనములకుఁ గొందఱుపండితులుఆంగ్లమునను, ఆంధ్రముననుగావించినయనువాదము లుగూడఁ గొన్ని విపులముగఁ జేర్పఁబడినవి. పాల్కురికి సోమనాథుని బసవోదాహరణము (సంస్కృతము) బసవలింగనామావళి (కన్నడము) నిందు ముద్రింపఁబడినవి. బసవేశ్వరునిగూర్చి, తత్త్వబంధికవాఙ్మయ మునుగూర్చి వివిధవిషయము లేఱుంగఁ గోరువారికిది దర్పణము. మతాభిమానులు, భాషాభిమానులు దీనికి స్వాగతమొసంగుదురుగాక యని యభిలషింతుము.

గ గ న గంగ

ప్రథమాంకము—ప్రథమ రంగము

[ప్రదేశము:—అమరావతిలో నందనవనాంతరము]

ప్రవేశము:—పార్వతి, సఖ తమాల

పార్వతి:—నీవు నూరు చెప్పము, వేయి చెప్పము, వారి వర్తనములు కంట బడినప్పటినుండియు నా కనుమానముగ నేయున్న దే తమాలా! లేనియెడల యపరిచితురా లగునంగనపై నన్యాయముగ నట్టియప నింద మోపుదునా ?

తమాల:—దేవీ! ఆమెమాట నటుంచుము. కామవిజేతయగు శంకర దేవునిగూడ శంకింపవచ్చునా ? ఔను. శంకింపకుండుటకు నీశక్య మగునా ? అంగనల కందఱకును నాజన్మసిద్ధము లగు నసూయ, యనుమానమును నిన్నుమాత్రము విడుచునా ? ఎంతటి యున్నత గోత్రమున నుద్భవించిన నేమి ? సర్వజ్ఞుని సహధర్మిణివై ననేమి ?

పార్వ:—(నవ్వుచు) కామవిజేత-అబ్బ! కామవిజేత! ఎంతటి వీరవిరు దము. చెఱకువిల్లు చేబూని- తుమ్మెదనారి సారించి యొక్కకుసుమ బాణము విసరి తెయితక్క లాడించినకాముఁడు గాడా? పోనిమ్ము. అట్టి పగమసుకుమారశరీరుని భస్మము గావించినందులకేనా? ఫల లోచనున కీవీరవిరుదము. తమాలా! అవుడు జయలక్ష్మి యెవ్వని వరించినదో నే నెఱుంగనా? లోకము లెఱుంగవా ?

తమా:—తెలియకే మమ్మా ! పంచశరునిదే పైచేయి. చచ్చియు సాధించినా డామహానుభావుడు.

పార్వ:—(నగుచు) చెలీ! మీ యయ్యగారిని నే నకారణముగనే శం కించునుంటి నని యందువా ?

తమా:—పోనిమ్ము దేవీ! బలీయములగు నిదర్శనము లున్నవి గాబో లును చూపరాదా ?

పార్వ:—బలీయము లనఁగ?

తమా:—అనఁగ నేమో నీకు తెలియదా? నీ కొక్క తెకు గాక యా నిదర్శనము లాలకించిన వలువురు బుద్ధిమంతులకుగూడ ననుమానమును గలిగించునవి, తెలిసినదా?

పార్వ:—ఆ, అటులనేమి?

తే. గీ. ప్రాథరసికుల శృంగార భావగతులు
సులభముగ గోదరించునే చూపరులకు
ప్రాథకాన్యవమత్కార భావరీతిఁ

బండితులెకాని యితరు లేర్పరుపగలరె?

కావున తమాలా! ఆ మహాసభలో నందఱకునుల గప్పి యామెయు నభవుడును నాడిన యభినవశృంగారనాటకమును దెలుపు మని యెంతతేలికగ నడిగితివే. వారి ప్రాభిమ.....

తమా:—దేవీ! వారు, వా రని పలుమారు పలుకుచున్నావు. “నా నాథుడును నామెయు” నని యనరాదా? ఇరువురి సంయోగము నీవే యంగీకరించి వా రని కలిపి మాటాడుచున్నావు సుమా.

పార్వ:—(కోపముతో) నీవరిహాసములు హద్దును దాటుచున్నవి సుమా తమాలా!

తమా:—నాపై యలిగెద వేల? దేవీ! ఏదీ-ఏదీ-నీవు సూక్ష్మబుద్ధివి గదా, ఏదీ నాటి జయంతుని జన్మదినోత్సవసమయములో, సగ్రాస నాధిపతి యైన యార్యామనోహరునకును, నా యూరును పేరును నింతదనుక మనకు దెలియని యాసుందరీమణికిని నడుమ నడచిన యనంగవికారచేష్టలు, ఏవీ? వినిపింపుము.

పార్వ:—చెప్పవలయునా? ఆవింతవనుల నాచేత బలికించి కులుకదలచి తివా? సరియే వినుము. వైజయంతకభాభవనమున నాదక్షిణద్వారముచేత నిరువురుసుందరుల బుజములపై కేతుల వైచి యెడమ బుజముమీదకు రవంత మొగ మొరుగనిచ్చి, యా వింతవంత

చూపుల వర్ణింపలేను. ఏమి యోరచూపులు ! ఏమి చిఱునవ్వులు !
ఏమి పయ్యెదనవరింపులు ! ఏమి కనుమోడ్పులు !

తమా:—ఇది చూచియేనా ? ఈమాత్రమునకేనా యింత వ్యాఖ్యానము. ఇట్లు పరమేశ్వరుని పరమానందముతో సందర్శింపగూడదు కాబోలును.

పార్వ:—(హేళనముగ) ఓను. పరమేశ్వరుడు ఇట్లురాండ్రతో నైక్యమొంది బ్రహ్మానందమును ప్రసాదించుటయు పరమధర్మమని సిద్ధాంతీకరింపక యంతటితో విరమించితి నేమే ? ఊఁ కానిమ్ము.

తమా:—దేవీ ! నీయుపన్యాస మగువఱకును మఱి మాఱుపలుకనులెమ్ము. తరువాత నేమిజరిగినదో చెప్పుము.

పార్వ:—ఇఁక చెప్పన దేమి ? ఆసుందరి ప్రేమపూర్వకముగ బలుమారు పంపుకొనిన కటాక్షవీక్షణకువలయమాలికను పొంగుచు స్వీకరించి నాడు పరమేశ్వరుడు. వారివర్తనముల గాంచి సహింపబాలక చల్లగాలి కని వంకబెట్టి యావలి కేగితిని. నా యసహనమును గుర్తించినది కాబోలును. వామభాగముననున్న వనితచేవిలో నేనేమియో గుసగుస లాడి విఱుగబడి కిలకిలమని నవ్విసలులుగూడ నా యనుమానము.

తమా:—అనుమానమనియే కాని నిశ్చయమని చెప్పజాలవనుమాట.

పార్వ:—నిశ్చయము గాకేమి ? సందేహము లేదు. నన్ను జూచియే.

తమా:—ఊఁహూ.

పార్వ:—తరువాత మహేంద్రుడు త్రిమూర్తులతో దిక్పాలకులతో నారదవాచస్పతిమిశ్రులతో రహస్యకార్యాలచనసభ గావించుటకై యేగుటచే జన్మదినోత్సవసభ యంతటితో ముగిసినది. అటు పిమ్మట నాకాంత యింతవఱకును నాకంట బడలేదు.

తమా:—అమ్మా ! ఆమె యెచటిదో ? ఏరికి సంబంధించినదో ? యెవ్వరినైన నడిగి తెలుసుకొనకపోతివా ?

పార్వతి:—ఊరకొంటి ననుకొంటివా? నా ప్రయత్నలోనము లేదు. ఆవక్షిణభాగమున నున్నవా రన్నిలోకములనుండి యాహూతింప బడిన సదీమతల్లిక లనిమాత్రము తెలిసికొంటిని. ప్రత్యేకించి గుచ్చి గుచ్చి యొకకామినినిగూర్చి పదింబదిగ నడిగినచో నపహాస్య ముగా నుండునని యూరకొంటిని.

తమా:—ఔను. కాని అమ్మా! జయంతకుమారుని జన్మదినోత్సవము యమున నీ రహస్యాలోచనసభ లేమిటమ్మా.

పార్వతి:—ఇదమిత్య మని చెప్పజాలను గాని తలచుగ దానవులు స్వర్గ ముపై దండెత్తి వచ్చుచున్నారట! వారి నివాసించునుపాయ మాలోచించుట కనుకొందును. ఏమే తమాలా! ఈ విషయము నీచెవుల బడినదా?

తమా:—ఏ విషయము?

పార్వతి:—దానవగూఢచారు లమరావతీపురమున కామరూపులై గల యదిరుగుచు నమరులలో నంతరికలహబీజముల నాటుచున్నారట!

తమా:—(ఆశ్చర్యముతో) ఆఁ. ఏవిధముగ?

పార్వతి:—సంతాతశాస్త్రమున నారదున కిడినగౌరవస్థానమును తుంబు రున కొంగుట లేదట. అపార్థము సూచించు కిన్నరకింపురుష నామములతో దేవయోనుల బలుకుచున్నారట.

తమా:—త ప్పేమున్నదమ్మా! కిన్నరులను కిన్నరు లనక మతే మందురు?

పార్వతి:—కిన్నరు లనగ గుచ్చితనరు లట, కింపురుషు లన గుచ్చితపురు షులని యర్థమట. ఇట్టి యపార్థముల సూచించునామముల దమ జాతికి దిక్పాలు రుంచరట. ఇట్టి నీచనామముల నింతదనుక నవివేక ముచే నహించరట. దిశాపాలురతో బాటుగ దమకుమాత్ర మేల హవిర్యాగముల నధికారములే దని బృహస్పతులవారిని నిలువబెట్టి నిందాపూర్వకముగ నమగుచున్నారట.

తమా:—ఓహో! విచిత్రవిప్ల వమే సురలోకములో తలచూపినదే.

పార్వ:—ఈనూతనవిప్ల వముగూడ రహస్యసభకు గారణమై యుండ నచ్చును.

తమా:—సభావృత్తాంతము నయ్యగా కేమియు నీకు దెలుపకుండ నుండరే.

పార్వ:—ఏదీ! అధిగి తెలిసికొనుట కవకాశ మేదీ? సభ చాలించిన యుత్తరక్షణముననే కైలాసప్రయాణమునలె సన్నాహము లొన రించుకొనిరి గాదా. అదియునుగాక యాయమృవారికటాక్ష మావే శించినదిమొదలయ్యువా రస్తిమిత్రులై యున్నటులే తోచినది. ఆయన పరధ్యానమే నాయనుమానము నభివృద్ధి జేసినది. ఆయను మానము మనసున నుంచుకొనియే వినాయకునిగూడ తండ్రివెంట బంపితిని.

తమా:—అంత యనుమానించినదాన నయ్యగారి ననుసరింపక యూగి పోతి వెందుల కమ్మా?

పార్వ:—నేనే కోరుకొని యిటు నాగితి ననుకొంటివటే! అది యంతయు నతివనుత్కారముగ దటస్థించినది లే.

తమా:—శచీపురందరుల బలాత్కారము ప్రబలమగుటచేగాబోలును.

పార్వ:—అతిథు లందఱును నట్టిబలాత్కారములకు బరిహారములు చెప్పి తమతమతావుల కేగలేదా? “నేను నెడలక తప్పదు. వలయు నెడల నాయుధాంగి నిందు కొంతకాల ముంచుకొనిన నాయూటంక మేమియును లే” దని మీ యయ్యగారే వారివట్టుబట్టుటకు బల మును కేసూర్చి తమమాగ్గమును నిష్కంటకముగ జేసుకొనినారు.

తమా:—మనప్రయాణ మెపుడు? దేవీ!

పార్వ:—ఎప్పుడో నా- రేమే- శచి సంగీకరింపజేసితిని. ప్రయాణసన్నా హములకై మనస్థంగిని నియోగించితిని. ఏమే తమాలా! ఇట్టిసమ

యములో నాకాంతు నేకాకిగ నుంచుట కాపురమును గంగపాలు
గావించుటయేకాదా ?

తమా:—ఊరకొను మమ్మా ! నీనీడను జూచి నీనే బెదరుచున్నావు.
పట్టువురుగువలె నీయనుమానతంతువులచే నీవే బంధించుకొనుచు
న్నావు. ఆనాడు పెండ్లియాడ నని పట్టుదలతో తపమునకు గూర్చుం
డిన యాసర్వేశ్వరుడు నీపై మోహముచే నిష్ఠ సంతయు విడనాడి
నిను చేపట్టినాడు. అంతప్రేమ మంతలోనే యంతరించినదా ?

పార్వ:—ఔను. కోరి పెండ్లాడితిని గావుననే యంత కొంపమున్గినది.

తే॥ గీ॥ కమ్మతేనియ లానఁగా దమ్మికడకు

తుమ్మెదయె పోనగును గాని తమ్మిపూవె

తుమ్మెదను గోరి యేగుచో దొలుత, దాని

పై న గొగవ ముంచునే బంధరమ్ము ?

తమా:—నీవెట్టియేకాని యాతరుణి నీకంటె జక్కగ నుండునటమ్మా!

పార్వ:—నీ యిద్దకముల కేమిగాని తమాలా! ఆమె సుందరి కా దని
యెవ్వ రనగలరే. నీవు చూడలేదు గాని. అదియుగాక యందము
నకును ప్రేమించుటకును ననుబంధ మేమి ? సౌందర్యము మనము
ననే కాని తనువున లే దని నీ వెఱుగవా ?

తమా:—అమ్మా ! తొందరపడి మనసును వ్యాకుల మొనరించుకొన
కుము. ఇంకను దగినసాక్ష్యములు లభించినగాని

పార్వ:—ఇంతగ జరిగినను నీకు నమ్మకము కలుగదేమే తమాలా !

చ॥ తన సకలార్థ మొక్కనికి ధారను బోసి విచారలేకముం
గనక సుఖంపగా నగును; కానక కానక గన్న యొక్కనం
దను మనసార నొక్కవనితామణిచేతుల బెట్టవచ్చు; హా !
తనవతి నన్యకాంత కిడి తాళగ కళ్ళమె ! యెట్టిదానికిన్ ?

తమా:—దేవీ ! ఎందుల కీయాకాశసౌధనిర్మాణములు. నామాట
వినుము.

(నేపథ్యమున)

ఆర్యామహాదేవిగా రచట సభద్వితీయ లై యున్నారు దేవీ !

పార్వ:—ఎవ్వరే? తమాలా !

తమా:—(చూచి) ఇంద్రాణి నీకొఱ కదిగో వచ్చుచున్న దమ్మా !

లెమ్ము. లెమ్ము. చెరురించినకనుల నొత్తుకొనుము.

పార్వ:—(లేచి) తమలా! మన మెదురేగుదము. నడువుము.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

ప్రథమాంకము—ద్వితీయ రంగము

(ప్రదేశము:—కైలాసము)

(ప్రవేశము:—శంకరుడు పర్యంకముపై)

శంక:—అబ్బా! భృవసూచికాయంత్రమువలె నామన మెటు మరలించినను మందాకినిదెసకే ములుసూపుచున్నదే. నేనేమిచేయగలను? ఇట్టి చాంచల్య మెన్నడైన నెఱుగుదునా? (కనులరమోడ్చి) అహా! మ, కడు మధ్యందినభానుమండలము వంకన్ దృష్టి సారించనే కడ గన్గొన్నను భానుమండలములే కప్పట్టుచందాన మేల్పడి నిస్సాంచినదాది నీమధురలీలామూర్తియే చాల గప్పడి నాకన్నులు మూటికిన్ దివిజగంగా! విందొనర్చుం జూమీ.

(భృంగి ప్రవేశించును.)

భృంగి:—(చేతులు ముకుళించి) దేవదేవుని దివ్యపాదారవిందములకు సేవకవరమానువు భృంగి నమస్కరించుచున్నాడు.

శంక:—(ఉలికిపడి లేచి) ఆఁ నీవా? భృంగీ! నీవా? వచ్చితివా? శచీ
దేవి మీయమ్మ నింతలో విడుచు నని యనుకొనలేదు సుమా.
విరసముగ విడలించుకొని యార్యామహాదేవిగారు కైలాసముపై
దెంగ పెట్టుకొని విజయంచేసినారా? ఏమి. ఇంతేనా?

భృంగి:—(నవ్వుచు) దేవరయానతికి దేవదేవుని మనోవృత్తికి తిరు
గున్నదా?

శంక:—ఆఁ ఆ. నేను నగరాజతనయను నాకడకు రమ్మని వేగించి
తిని? ఆమె తన యాశయము నీవిధమున నాపైకి మరలించినదా?
శచీపురందరు లతిబలాత్కారము చేయుటచే మోమోటముచే
గొంతకాల మామెను నిలుపుకొన నంగీకరించితి. అందుపై నార్య
కొంత బెట్టునరి చేసి యాగిపోయినది. ఇందు నావేగిరచాటేమి
యున్నది?

భృంగి:—(నవ్వుచు) నగవైరియింట నగరాజకుమారి నుంచుట యేలిన
నారికిమాత్రం మేమంతభావ్యమైన పని?

శంక:—(హసించి) మాముద్దులబావ మైనాకునకు నజ్ఞి పక్షముల
జెక్కక విడిచివుచ్చినాడు గదా. ఆర్యకింక యమరేందుగినిపై
నాగ్రహకారణ మేది?

భృంగి:—అందుచేతనే యనుకూలు రగుటచేతనే యార్యామహాదేవి
యమరలోకమునుండి యింకను ప్రయాణభేరి మ్రోయింపదలచు
కొనలేదు.

శంక:—(నవ్వి) ఓరీ మాయావీ! తోడుకొని రాలేదని తొలుతనే చెప్ప
లేదేమి?

భృంగి:—నేను నివేదింపకమున్నే యేలినవా రేమేమియో యేకరువు
పెట్టసాగినారు. నన్ను నోరెత్తనిచ్చిన గదా. ప్రభువుల ప్రసంగ
మధ్యమున నేవకుడు విసువు విడిచి వినవలసినవాడే కాని, పెదవి

గదిపినమాత్రమున నాపూటనుండి యాతని యుద్యోగమున కుచ్చాటనమని యెఱుగనా?

శంక:—అబ్బ! ఎంత ప్రభుభక్తి. ఎంత సేవకథర్మాసక్తి. పోనిమ్ము. భృంగీ! నేను ప్రసంగము చాలించినతరువాత నైన నెఱిగించినావా?

భృంగి:—లేదు స్వామీ! లేదు. విన్నవింపకుండుట కపు డొకనూతన కారణ ముడుగ వచ్చినది.

శంక:— ఏ మా నూతనకారణము?

భృంగి:—స్వామివారి యాదిమోషన్యాస మాలకించినంత నే యంతయు నవగత మైనది.

శంక:—(వెలవెలవోయి) ఏ మది?

భృంగి:—ఏ మున్నది? ఇంతలో మాయమ్మ మజలి వచ్చుట దేవగదివ్యచిత్రమున కంగీకారము గాదని.

శంక:—ఇదియేనా నాభోరణిలోని సారాంశము? ఆహ! ఎంతరసజ్ఞుడవోయి! ఎంతటిపండితుడవోయి!

భృంగి:—సంఘల విడగొట్టి, స్వభావమునకు స్వస్థి చెప్పి, సత్యమును సాగనంపి, మాటవట్టింపుచే మహాదేవులు మఱియొకయగ్ధమును సాయించినవో సేవకుడు సావధానముగ విన సంసిద్ధుడే.

శంక:—(కోపముతో) లోకత్రయమును నేకభ్రతముగ బాలించు సార్వభౌముడు మనయందు మహాగౌరవముంచి మఱియు మఱియు ప్రార్థింప మోమోటము లేకుండ.....

భృంగి:—భారతీచతురాసనులకును, నితర దేవతామిధునములకును గూడ నట్టిమాటంకము లేకపోయినది గాబోలును, వారందరును విరసతనే వెల్లడించుకొని వెడలియందురు. ఇదియే కాదా? శంకర దేవులు సెలవీయ దలంచుకొనినసమాధానము.

శంక:—భృంగీ! నీ నేడియో మనసుననుందొని మాటలాడుచున్నావు. అమర రాజదంపతుల యాశయము నంత చులకనగ త్రోసివేయలేక యార్యవై న చట విడిచి నన్ను బోనిచ్చెద రను నాసచేత “అర్థాంగి నాపుచేసిన నామాతంకము లేదు. నేను వెడలక తప్ప” దని మాటచున కటులంటిని. అశమాశ్రముకే యార్య మెత్త బడిపోవలయునా? ఏదియో వంక బెట్టి అనుగూడ రా కూడదా? కా దనలేక మోమోటమిచేతనో చిరకాలమునకు పరదేశ మేగుటచే నచటినింతల నింకనుజూడ నభిలాష చేతనో యాగినది. నేనేమి చేయుదును? ఆమె యెవును కోరిన నవును తోడుకొని వచ్చెద వనియే కాదా నిన్న చట నుంచి వచ్చితిని.

భృంగి:—శాసనము బలవత్తగ మైనది. కావున కాత్యానీదేవి కాలు గమప వీలులేదు గదా.

శంక:—(కోపముతో) నేనామెను శాశింపలే దని యెంతగ చెప్పినను మతిలేక మరలమరల సాడినపాటనే పాడెద వేమిరా!

భృంగి:—మీరు శాసించి రని నేనుచూత్ర మనుచుంటినా?

శంక:—నేను గాక యీశ్వరకుటుంబినిని శాసించుసాహసు లెవ్వరు?

భృంగి:—కాలశాసనము.

శంక:—నీ నాలిమ్మచ్చుమాటలు నా కేమియు నర్థమగుటలేదు. కాలుడు కాత్యాయనిని శాశించునా?

భృంగి:—ఏలినవారు కాలకాలురని యెఱుగనా? కాలుడు గాడు. కాలము.

శంక:—విస్పష్టముగ చెప్పకున్న నీతల బగులగొట్టెదను.

భృంగి:—కాలశాసనబద్ధురాలై యామె వ్రయాణము మానుకొనినందులకు నాశిరమును వ్రోక్కలు చేయుదురా? ఇదేవిధర్మమయ్యా! సర్వజ్ఞుడవు, ధర్మనిష్ఠాతుడవు. ఏకవస్త్రయగు నుమాదేవి యెట్లు వ్రయాణించు నయ్యా!

శంక:—(అట్టహాసముతో వెన్ను తెరచి) ఓరి నిర్భాగ్యుడా! ఆమాట నాదియందే చెప్పక యింత గిభగిబ లాడితివే. ఊఁ హూఁ, అందుచే నార్య యాగమనకాలము మఱిమూడుదినములు ముందునకుద్రోయ బడిన దనుమాట. ఈమాటను మూట్టగట్టుకొని యిటకు వచ్చితివా? అన్నియవశిష్టములును దీరినవెనుక నామెను దోడుకొని రాలేక పోయితివా! శ్రమపడితివే.

భృంగి:—ఇంతకాల మామె సంజీవిడువనివా రగుటచే నేమియాత్రు రత సందుచున్నారో మీరని యా యమాయిని నన్ను తొందర పెట్టి యిటకు దోలినందులకు నాకు ప్రియశ్చిత్త మైనది.

శంక:—భృంగీ! నేడు నీమాటలు కొంత విపరీతముగా నున్నవి. నాపై నామె కాగ్రహము గలుగలేదు గదా!

భృంగి:—ఆమెకు గోపమును లేదు. తాపమును లేదు. అనుమాత్రి మైన సనుమానమును లేదు.

శంక:—అనుమాన మనుచున్నావేమి? నాయందేనా? భృంగీ! నాయం దేనా?

భృంగి:—ఆమె పరోక్షమున జరిగినదానిగూర్చి యార్య యెటు లను మానింపగల దయ్యా!

శంక:—(అశ్చర్యముతో) ఆఁ. ఆమె పరోక్షమునమాత్రి మేమి జరి గినది? అట్లులైన నీవే యనుమానించుచుంటి వనుమాటయేనా?

భృంగి:—అపారముగా ప్రత్యక్షనిదర్శనములు లభించినపుడుగూడ...

శంక:—నిదర్శనములా? భృంగీ! మాటాడవేమి. నీకు లభించినవా?

భృంగి:—మహాత్మా! చౌర్య మారుమానముల కసంతరమునను, జారత్వ మారుమానములకు ముందుగను బయల్పడువని యందురు. నీని మానము నమ్మవచ్చునా?

శంక:—సరి. సరి, తెలిసినది. బోధపడినది. ఇది నీబుద్ధి కాదు. ఆర్యయే నీ కీమహామంత్ర మువ దేశించినది. దానినే నీవివుడు పునశ్చరణము గావించుచున్నావు.

భృంగి:—అయ్యో! అయ్యో! ఆమహాసాధ్విపై నీ యవనింద నేమాత్రము వైచినను నాపాతకము పామై కంఠమున జట్టుకొనక మానదు. నేను కనులార గాంచినది, చెవులార నాలకించినది.....

శంక:—ఏమి చూచితివి? ఏమి వింటివి?

భృంగి:—నాప్రయాణవిశేషముల జరిపూర్తిగ నాలకింపనిదే నావలు కులలోని పరమార్థము దేవరకు తెలియజాలదు.

శంక:—ఊ! కానిమ్ము. చెప్పవేమి భృంగీ!

భృంగి:—నేటియుదయముననే లేచి నేను క్షౌర్యకృత్యముల నిర్వర్తించుకొని జవము జేసికొన సంసిద్ధుడనై.....

శంక:—అబ్బ! అనువయోగవిషయము లెందుల కోయి!

భృంగి:—స్వామీ! దంతధావన మనువయోగమా? స్నాన మనువయోగమా? ధ్యాన మనువయోగమా? పోనిండు. ఏలినవారి కీవిషయములు విసుపుపుట్టించును కావున మందాకినీసందర్శనము వఱకును జరిగిన మధ్యవిశేషముల బెప్పక కప్పదాటువైచి యారంభింపు మందురా? అవునుగాని స్వాముల మనసు చల్లబడదు.

శంక:—(కోపముతో) ఊ! చెప్పవేమి?

భృంగి:—మూడుముక్కలతో ముగించెదను. గగనగంగమృతల్లి సఖి సహితముగా నాకు దివ్యదర్శన మొసగి యృమగుకంటె సధిక ముగ నాదరించినది.

శంక:—ఓను. ఆమెకు నాపై సధికశౌరవము గలదుగదా. నాపరిజనులలో నగ్రేసరుడ నగునీ కట్టిగొరవ మొసంగుట సాజమే.

భృంగి:—అదియేనయ్యా! నీకొఱకే నీప్రేమమును సంపాదించుటకే యామె నన్నంతగ నాదరించిన దని నే నెఱుగ ననుకొంటిరా?

శంక:—నీ కొంటెతనమున కేమిగాని యచట నేమి జరిగినది.

భృంగి:—ఏమి జరిగినది? అంతయు ననుకూలముగ జరిగినది. (మాలిక తీసి) ఇదిగో! ఈసువర్ణ కమలమాలికనామె మీకు మనఃపూర్వకము గా సమర్పించుట జరిగినది. నేను భద్రముగా బట్టుకొనవచ్చుట జరిగినది. ఇదెగో (మాలిక నొసగును.)

శంక:—(అందుకొని) భృంగీ! దీనిని మనము పరిగ్రహింపవచ్చునా?

భృంగి:—పరిగ్రహించుటో- పరిత్యజించుటో- ఆవిషయము మీయుధ యుల యాంతరంగికసంయోగము ననుసరించి యుండును.

శంక:—ఛీ, వాచాలుడా! మేరమీరిన పరిహాసములా?

భృంగి:—ఏలినవారి చిత్తవృత్తి కీగకా లంతైన భంగకరముగ నేను ప్రసంగించినా?

శంక:—భృంగీ! పరిహాసములు మాని చెప్పవోయి! దీని నేమి చేయు మనెదవు?

భృంగి:—భక్తురాలిగ ప్రస్తుతము గంగ సంకరించి పరిగ్రహింపవల సినదే.

శంక:—ప్రస్తుతిమా? ఇకమీద భక్తురాలు గాకపోవునా?

భృంగి:—ఏమో! అది నే నెట్లు చెప్పగలను? నేటిభక్తి రేవు ప్రణయ ముగ పరివర్తన మందవచ్చును. ఆమఱునాడు ప్రళయముగా మార వచ్చును.

శంక:—అదికాదు భృంగీ! ఆర్య యాదామమును గాంచిన యను మాన మందు నేమో యని నెనుదీయుచుంటిని.

భృంగి:—ఇంతయనుమానము గలమహానుభావులిం కలుచాలింపగల రయ్యా?

శంక:—పరకాంతనుగూర్చి పరీక్షింపనము లేకయే ప్రసంగించుచున్నావు. సుమా భృంగీ!

భృంగి:—దివిజగంగ యింకను పరకాంత కాలేదని దేవరమాత్ర
మెఱుగరా! ప్రాగ్ధనల సంగీకరించి భక్తురాలి బాలించుట దోషమా?
శంక:—ప్రస్తుత మామె కన్యకయే కావచ్చును. పరుల నెవ్వరినో
వరింపదా? అప్పుడు పరకాంత గాకుండునా? ఇప్పుడుమాత్రము
స్వకాంతయా.

భృంగి:—పరు నెవ్వని నామె వరింపలేదు. పరాత్పరునిమాత్రమే.
శంక:—భృంగీ! ఇటు చూచి యొక్కమాట చెప్పుము. ఈ మాలిక
నొసగుచు మందాకిని మనోభావముల నేమైన వెల్లడించినదా?
అటులేకానిచో నీవితనాహాసముగా మాటల విసరుదువా! ఏమో
యి! మాటాడ వేమి? ఇవన్నియు నీవు నిర్మించినయూహాసాధములు
కావుగదా.

భృంగి:—చచ్చిచెడి వచ్చితిని మహాత్మా! మిగుల బడలికగా నున్నది.
గంగయు నామెసఖయు గావించుకొనిన గూఢప్రసంగమునంతయు
ప్రతివాక్యపీఠమర్కవలతో వెల్లడించుట కిప్పుడు శక్తిలేదు ప్వామీ!
ఏదో యింత మృష్టాన్న మారగించి, కాసంత నడుము వ్రాల్చి,
ప్రకాంతముగ నొక్కొక్కవిషయమే నెమరునకు దెచ్చుకొనిన
గాని నీకు తృప్తిగలుగ నిపుడు భాషింపజాలను. క్షమింపుము.

శంక:—(తనలో) ఆహా!

ఉ. మానససీమ నీదు సుకుమారమనోహరమూర్తి గాంచగా
బూనితి నేని హైమవతిమో ముఖయాంతరమందు నిల్చి నా
పై నిశితేక్షగావళి నవారిగ గుప్తినరీతి దోష లో
లోన గృశించుచున్ విధికి లోగుచు నుంటి జమీ సురాపగా!
ఆశాకిరణము లన్ని దెసలనుండియు బ్రసరించుచునే యున్నవి. కాని
యేమిలాభము? నీవు ప్రేమతో బంపిన కాంచనకమలమాలికను కంత
మున నలంకరించుకొనుభాగ్యమును లేకపోయినది.

(నేపథ్యమున) బాబూ! అమ్మగారు రాలేదా? యని యాయు

ష్మంతులు కుమారవినాయకు లడుగుచున్నారు.

శంక:—ఆఁ ఆఁ విజయా! నేను వచ్చి చెప్పెదనని చెప్పము. భృంగీ!

నీకు భోజనసమయమని యీనటకే యంటివి గాదా? లెమ్ము.

భృంగి:—చి త్తము. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

ద్వితీయాంకము-ప్రథమ రంగము

(ప్రదేశము:—మందాకినీతీరము)

(ప్రవేశము:—పార్వతి, తమాల)

పార్వ:—సఖి! తమాలా! నీవీతటముననే నిలువంబడి పురుషు లేకైన వత్తురేమో పరికించుచుండుము. నే నిపుడే స్నాన మాచరించి వచ్చెదను.

(గంగానదిలో దిగబోవును.)

(నేపథ్యమున) ఆగు. కాత్యాయనీ! ఆగుము.

పార్వ:—(దిశల బరికించి) ఎవ్వరే! తమాలా! న న్నాగు మని గంభీరముగ గర్జించుచున్నవారలు!

తమా:—అదెగో సమ్మా! నదినుండి యొకవనితాకృతి యలుపెడలి మనవైపునకే నవ్వుచు వచ్చుచున్నది. చూడుము.

పార్వ:—తమాలా! తమాలా! ఈమెయే! ఈమెయేనే!

తమా:—ఈమె యేమిటి?

పార్వ:—అనాడు నానాఘ నాకర్షించుకొని నన్ననమానించిన దీమెయే.

తమా:—ఓహో! ఈమెయేనా?

గంగ:—(సమీపించి) దేవీ! పార్వతీ! ఇట్టి సాహసకృత్యమున గీ నే సాహసించుచుంటివా?

పార్వ:—ఇందు సాహస మేమున్నది?

తమా:—ఫాలలోచనుని యర్థాంగిని వారించుటలో నీసాహసమే తేటపడుచున్నది. ఇందులకు నిన్నేమనవలయునో.

గంగ:—నాయనుమతి గైకొనకయే నాయం దవగాహన మొనరింప బూనుట పరమసాహసము గాదా?

పార్వ:—స్నానముచేయుటకు మున్ను నిన్ను ప్రార్థించి ప్రసన్నుని గావించుకొనవలయునా?

గంగ:—చిర కాలమునుండి సురాసురకోటిచే నొసంగబడుచున్న గౌరవ విధానమున కీపు నేకు మంగళము పాడదలంచుట మర్యాద యనియే మానసించితివా?

తమా:—గంగాదేవీ! నీయందు మునిగి, నీజన్మమును పావన మొనరింప నయాచితముగ దయచేసిన యార్యామహాదేవి నుద్దేశించియేనా యీ నీ లఘుభాషణములు?

గంగ:—(నవ్వి) ఏనరసిలోనో- ఏతటాకములోనో- లేక కూపములోననోస్నానముసేయునభ్యాసము గలదాన వని నేటికి తేటపడినది. పుణ్యతీర్థములలోని యాచారవిధుల నరయనందుల కీమె దయ సీయయే యగును. (హేళనముగ) ఈమె నన్ను పావన మొనరింప వచ్చినదట! ఎంత విచిత్రవిషయము! గంగావాహినిని పావక దేవుని బవిత్రీకరించు వింతవస్తువు నేటి కవతరించినది గాబోలును.

తమా:—పతివ్రతలు గంగనుపై తము పావన మొనరింపగలరను పరమ రహస్యము నీ వెఱుగకపోవచ్చును.

గంగ:—(వికటముగ) లోకమున బతివ్రతలు కానివా రెవ్వరు! ఈపతి వ్రతాశిరోమణులు నాపై గాలుమోపి, నన్ను కలచి, నానాశ్రమల పాలుచేసి, తుదకు మాటలచే మనసుచే శుద్ధిచేయు మని యర్థింప లేదు గదా. ఎందుల కీ పిలువనిపేరంటము? అందులో మఱియొక విశేషము. భర్తగారిపుం స్త్వమున సగ్ధభాగము హరించినమహాసతి నన్నుద్ధరించు నట!

పార్వత్య:—అంతరువుల నెఱుంగకుండ నధికప్రసంగము చేయుచున్నావు. నేను స్నాన మాచరింపక యూరక మెఱలుదాన ననుకొంటివా ? కానిమ్ము. న న్నెట్లులు వారింపగలవో చూచెదను.

గంగ:—సామవాక్యములచే సాధింపదగినకార్యము ఖడ్గవాదముతో నారంభించిన నడలిపోయి యడుగులకు మడుగు లొగ్గుట కిది కైలాసము కాదు. నన్ను పవిత్ర మొనరింప విచ్చేసితిరా? అబ్బ! ఏమి పరోపకారపారీణత! ఏమి నిర్వేతుకజాయమానకరుణ! సంతసించి తిని, ఇక వెనుకకు దయచేయుదు. నా యధికారమున.....

తమా:—కొట్టుట కధికారము లేకపోవచ్చునుగాని పెట్టుట కెందులకు?

పార్వత్య:—(సఖి నపవారించి) తమాలా! నీవు మాటలాడవలదు. (గంగతో) దివిజవాహినీ! నీవు ముందు వెనుక లాలోచించుకొనియే యిటు పల్కుచున్నావా! లేక పరిహాసమునకా!

గంగ:—పరిహసించుట కంత వావివరుసల నెఱుంగనిదానను గాను.

పార్వత్య:—(మెల్లగ) తమాలా! గ్రహించితివా! ఆమాటలలోని యంత రార్థమును ?

తమా:—ఓ సమ్మా! కొంత యనుమానమునకు తా వొసంగు చున్నవి.

పార్వత్య:—నీకును నాకును వావి యేమి? సంబంధ మేమున్నది ?

గంగ:—ఏమి కలదో తెలియదా ? ఒకవిధమగు పూర్వబాంధవ్యమున్నది. ఇపు డది యించుక బలియము గానున్నది.

పార్వత్య:—తమాలా! వినుచున్నావా? తీగలాగునరికి దొంగ యెంతగ గదలుచున్నదో.

తమా:—సంబంధ మేమని సాగదీసి యడుగ వేమమ్మా !

గంగ:—మీ రటులు గుజగుజలు వోవులెందులకు ? సంబంధబాంధవ్యములగూర్చి చెలికత్తెచెవుల గొఱుకుట లెందులకు ? మనయను

బంధముమాట నటుంచి ముందు మీ రిట కేసంబంధ మున్నదని దయచేసినారో చెప్పరాదా ?

పార్వ:—నూకార్యము నెరవేర్చుకొనుటకు.

గంగ:—(నగుచు) అంతియే కాని నన్ననుగ్రహించుటకు గాదుగదా!

పార్వ:—(సగర్వముగ) అది నన్ననుగ్రహించుటకుసూచన.

గంగ:—ఇవాసీదేవి పలికి బొంకనిదని నేనిప్పుడు విశ్వయించుకొనవచ్చునా ?

తమా:—దేవీ! దేవీ! నీ వేమియు సమాయితప్రసంగము నేసి ప్రాణములమీదకు తెచ్చెదవేమో సుమా ! ఈ మాయావిని మనల బంధించుటకు మంచిమంచి యుచ్చుల బన్నుచున్నది.

గంగ:—చెలికత్తై గుసగుసల కా తలయూపు లెందులకు? నన్నడుగరాదా ? ఈ గుడుగుకుగుంచము లెందులకు? ఈముసుగులో గ్రద్దులాట లెందులకు? ధారాళముగ బ్రశ్నింపరాదా ?

పార్వ:—(కోపముతో) నీవలె నేను వక్రవర్తన మెఱుగను. మమ్మధిక్షేపించుటకు జడమూర్తి కెంత చాకచక్యము వచ్చినది. నీమాటలలోనే నీ నీచప్రచారము పెల్లడి యగుచున్నది.

గంగ:—నావి నీచప్రచారములు, నీవి సరససంభాషణములునా ? ఓహోహో! ఇక్కవరాధీన! పతితపాననాచరణప్రవీణ! ఇవాసీదేవీ! పరమపాపిని యగు సురవాహినిని సంస్కరించు సద్బుద్ధేశముతో జక్కవచ్చితివే. అంతగౌరవమున కర్హురాలను గాను. నీ సత్సంకల్పమునకు సహస్రప్రపంచములు. ఇక ప్రయాణభేరిక మ్రోగింపవచ్చును.

పార్వ:—(కోపముతో) సరసాంతిగంగ వని సంభావించి సామవదనము లింతదనుక నుడిచినందులకు పశ్చాత్తాప మందుచుంటివి. పరమేశ్వరునిల్లాలి నొక జడమాపిణి వారింతునదియో! నాప్రభావ

మించుక చవిజూడపలయు ననుకోరిక యున్న నేదీ నన్నడ్డుకొనుము.
(ముందునకు బోవును.)

(గంగ జలసహితముగ సంతర్హిత మందును.)

తమా:—అమ్మా! అమ్మా! చూచితివా! మనల కనుబొమ యెంతలో
నదృశ్యమైనదో. ఇకముం దీగంగ కేమి కనిపెట్టుకొనియున్నదో?
పాత్య:—(పెదవి కొఱికి) ఈగంగ కింతయహంకారము గలుగుటకు
నీమె యింత తెగించి తెయితక్క లాడుటకును, నాకైలాసవతియే
కారణము గాని వేటు గాదు, కానిమ్ము. దీనికి దగుప్రతీకార
మాచరింపకుందునా? రావే తమాలా! రావే.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

ద్వితీయాంకము—ద్వితీయ రంగము

(ప్రదేశము:—హిమాలయప్రాంతము)

(ప్రవేశము:—భగీరథుడు (సమాధిమగ్నుడై)

(గంగ (వత్సక్ష మగును.)

గంగ:—వత్సా! భగీరథా! లేమ్ము.

భగీ:—(కనుల దెరచి) ఆహాహ! నేటితో నాజన్మము తరించినది. నా
వంశము తరించినది. కృతార్థుడ నైతిని. తల్లీ! సురకల్లోలిసీమతల్లీ!
దయ వచ్చినదా? దాసుని ధన్యు నొనరింప దయచేసితివా. జయ
జయ గంగే!—మంగళతరంగే!

గంగ:—సర్వశక్తిమంతులై చరాచరముల సృష్టిస్థితిలయములకు గార
ణభూతు లగువిధిని, హరిని, హరుని దర్శింప తప మొనరింపవలయునే
కాని యబల నగు నన్నావాహనము గావించితివేల నయ్యా! భగీ
రథా!

భగీ:—అవని కవతరించి మాసాగరుల శృశానావని బ్రవహించి వారి దరింపజేయుక క్తి నీకుగాక యితరుల కేరికి గలదు? జననీ!

గంగ:—రాజర్షి శేఖరా! నీకోరికను వెల్లడించితివి కా...ని.

భగీ:—సం దేహించుచుంటివా? తల్లీ! సం దేహించుచుంటివా? ఇంకను దయ రాలేదా? నాపూజలలో నేమైన కొఱంత గల్గినదా? నాతప ము నీమానసమును కరగింప లేకపోయినదా? మాపితరులు సగర పుత్రుల శృశానావనిపై నొక్కసారి బ్రవహించి వారి కుత్తర గతుల గల్పింపవా?

గంగ:—ఆ విషయముననే గొప్పయవరోధ మున్నదని చెప్పచుంటిని కాదా భగీరథా!

భగీ:—అమ్మా! ఆయాటంక మేదియో నేను తెలుసుకొనవచ్చునా? నాశక్తికి మించనివని యైనచో దానినిగూడ సాధించి పితృ దేవతల కింతసేవ జేసినవాడ నగుదును. తల్లీ! దయయుంచి దాని నాశ తిచ్చెదవా?

గంగ:—వత్సా:—నీ నిశ్చలతవము త్రిమూర్తులపైత మవలీలగ బ్రసన్నుల గావింపగలదు. సంవియము లేదు.

భగీ:—అమ్మా! ఆ యవరోధముతో బాటుగ కర్తవ్యమునుగూడ యీ సీతనయునకు బోధింపరాదా?

గంగ:—రాజర్షి పుంగవా! నీకోరికను మన్నించి నేను భూమి కవత రించుట కెట్టియభ్యంతరమును లేదు. కాని నా మహాప్రవాహము నది భరింపగలదా? అంతయెత్తునుండి యవసీతలమున కురికినపుడు నచు స్తచరాచరములును సమసిపోవా? కావున నీ వొకమహాత్తర కార్యము నా దరింపవలసియున్నది.

భగీ:—పేవకును సర్వసంసిద్ధు డని తొలుతనే విన్నవించుకొంటినిగాదా ఈ దీనదీను వెట్టిపనికైన నియోగించి సాగరుల కింతసద్గతిని ప్రసా దింపుము తల్లీ!

గంగ:—అంతటి యున్నతప్రదేశమునుండి దుముకునన్ను తొలుత శిరము నొగ్గి ధరించి ప్రవాహవేగము సరికట్టి యాపిమ్మట కొలదిగ భూతలమున మెల్లగ విడువగల సమర్థుడెవ్వడైన నుండవలయును.

భగీ:—తల్లీ! అటులైన తామరవాక్షునిగూర్చి తపింపుమనియాజ్ఞయా?

గంగ:—వలదు భగీరథా! వలదు. పద్మలోచనుని పాదముల బ్రభవించిన నేను వరమపావనమగు జనపీనిశిరముపై పదమానుట తగునా? అది ధర్మవిరుద్ధము!

భగీ:—అటులైన వాణీవల్ల భుజు...

గంగ:—వత్సా! పితామహుని సందుపై సురశ్రేష్ఠుని బేర్కొంటివే. అగ్రాసనమున నామహాత్ము నుంచి పూజింపవలయునే కాని నిత్య సృష్టికర్మములనుండి విముఖునిగావించి యాయన కీర్తిశ్రమ నొసంగవగునా?

భగీ:—జననీ! సురాసురకోటిలో నిన్నితభరింప శక్తిమంతు లెవ్వరు గలరు? ఆ మహేశ్వరుడు దక్క...

గంగ:—(నగుచు) ఔను. చక్కగ సూచించితివి. ఔను. ఆ ఘోరలోచను డొక్కడే నన్ను భరింప సమర్థుడు. అతని సంగీకరింపజేయుట యంత తేలిక గాదేమో.

భగీ:—అటు లందువేమి తల్లీ! వరమేశ్వరుడు భక్తజనసులభుడని విందుమే. నీ వాశీర్వదించి పంపినచో నాకు జయ మగాయాసముగ లభింపకేమి?

గంగ:—మంచిది. వత్సా! మంచిది. ఇటు చూడు భగీరథా! ఒక్కమాట చెప్పము. మీపితృసద్గతికై నన్నారాధింపుమని యేర్పైన నీకు బోధించిరా? లేక సకలధర్మవేది నగునీకే తోచినదా?

భగీ:—నీళ్ళకి నెలుగ నేనెంతవాడను తల్లీ! నాభాగ్యవశమున వైకుంఠమునుండి వేంచేసిన నారదముసిందులు నా కీసదుపదేశ మొనరించినారు.

గంగ:—(తనలో) ఆహా! సర్వాంతర్యామి యగు నాజనకుడ నాకోరిక నెఱిగి నారదునిచే నీ భగీరథుని తపమున కాయత్త మొనరింపజేసి యుండును. గంగాశంకరకల్యాణ నాటకమున కప్పుడే నారదమహర్షి నాందీపూజ నారంభించినాడు.

శా. సాంగోపాంగము వేదముం గరచి బ్రహ్మజ్ఞానియై సాధులో కాంగీకారము గాగ లౌకికవిశేషాలాపముల్ నేర్పి యె బ్బంగిం పూజల గాంచునారదుడె ప్రాప్తె యుండె నీయండ నో గంగా! నీవ యదృష్టశాలినివి నీకార్యమ్ము సిద్ధింపదే.

భగీ:—జననీ! పుత్రుని కింకేమైన బోధింప నెంతువా ?

గంగ:—వత్సా! నీకు నేలుగ బోధింపవలయునా ?

భగీ:—జననీ! నీ వాశాపించి నాకు బలమొసంగుము.(నమస్కరించును)

గంగ:—అభీష్టసిద్ధి రస్తు. వత్సా! సుఖముగ నుండుము.

(అదృశ్యత నందును.)

(తెర వాలును.)

ద్వితీయాంశము:—తృతీయరంగము.

(ప్రదేశము:—కైలాసము)

(ప్రవేశము:—శంకరుడు, చార్వతి, బృహస్పతి

చార్వ:—దేవగురూత్తమా! అపుడు కిన్నరకింపురుషుల విప్లవ మెట్లు శమించినది? కచీనాధుని వజ్రాయుధమునకు పదను వెట్టవలసివచ్చినదికాబోలును.

బృహ:—అమ్మా! అంతపని కమరనాథు డాయత్తు డైనాడు. కాని దానివలన శాంతికిమాటుగ మరింతవిప్లవము చెలరేగు ననియు, నది యాధారముగ నైకొని బలిచక్రవర్తి దేవతల సనానాసముగ జయింపగల డనియు నేను బోధించి దారుణకర్మకు విముఖుని గావించితిని.

శంక:—అట్లులైన సామోపాయముచేతనే సంరంభమును జక్కబఱచిరా?

బృహ:—చిత్తము. అంతకంటె మాగ్ధాంతర మేమున్నది? నిష్కవకారులలో ప్రముఖులగువారిని సగౌరవంబుగ రావించి సభాముఖంబున వారికి సంతృప్తి గల్గించితిమి.

పార్వ:—ఏమి? ఏవిధముగ?

బృహ:—పుణ్యదంపతులారా! అవధరింపుడు.

సీ. శూలినామము మహేశుడు పూసగాలేడె?

అంబికాదేవి శివాఖ్య గొనడె?

యమునకు పితృపతి యనెడినామము లేడె?

కుసుమనాయకు ననంగు డని యనమె?

అఖిలలోకస్రష్ట యజనామ మందడె

యనిలనామము వాయు వందలేడె?

స్వారాజ బాక శాసను డంచు బిలువమే

హరిఁ బుండరీకాక్షు డనుటలేడె?

గీ. పూతనామంబుల కపాతములను దుష్ట

పాండితీగతి గల్పింపవచ్చుగాక

కింపురుషచాళి కిన్న రాగ్రేసరాళి

పరులదుర్బోధలకు గిన్న వడయ పగునె?

అని యారీతిగ మహావన్యాసము గావించితిని. కార్యానుకూలతకై
కైలాసనాథులగూడ ప్రస్తావించవలసివచ్చినందులకు తంత్రవ్యవస్థను.

శంక:—(నవ్వి) నేను శూల గలవాడను. దేవీ! నీవు జంబుకివి.

పార్వ:—(నవ్వి) అల్పసంతోషం లగువా రీవాక్యములతో కోపము
చల్లార్చుకొనిరి గాబోలును.

బృహ:—ఓహో! తల్లీ! అంతటితో నాయల్పులయార్భటులు శమించి
నవి. అమరులలో నైకమత్యము మఱల వృద్ధిపడినది. కాని...

శంక:—మునీంద్రా! “కాని,” యనుచున్నావు. నాకలోకమును జీతాకు
వఱచు ప్రమాదాంతర మేదియైన బ్రథవించినదా?

బృహ:—దేవా! నీవెఱుంగని దేమున్నది? దుర్వాసామనిసింహుని
దుర్వారశాపము.

పార్వ:—నీ మున్నది? సురగురూర్తమా? అట్టిసంఘటన మేమి?

బృహ:—నీమని చెప్పుమనెదవు తల్లీ! అమరేంద్రు డొకనా డైరావత
మధిష్ఠించి వాహ్యో వెడలుచుండ దుర్వాసు డెదురై నాడు. అమ
రావతయభాగ్య మొక్కమారుగ మూర్తీభవించి యాతనివేయి
కన్నుల గప్పివేయుటచే నిందుగ్గు కరి నవతరించి మునీందుగ్గుని
పూజింపలేదు సరిగదా యావంకైన జూడలేదు.

పార్వ:—అయ్యో! అయ్యో! పూజ్యపాదులయెడ పురందరు డెంతయ
విధేయత బ్రదర్శించినాడు!

బృహ:—అంతటికోపియు నప్పటికిని కినియక తన కొకకిన్నరాంగన
భక్తితో సమర్పించిన సుమదామమును శచీనాథునకు క్రిందనుండియే
యందించినాడట!

శంక:—శిఖకి శీతలత్వము చేకూరినదే. వజ్రమునకు పరమపేశలత
పెరిసినదే- ఇది విచిత్రవిషయమే.

పార్వ:—ఉపై నకు ముందుగ నుదధి నిస్తరంగ మగునుగాదా. ముందు
నకు దుముక నెంచునాత డొకింత వెనుకకు దగ్గకుండునా?

జయతు సంస్కృతమ్

(శ్రీ) కామారి హనుమంతగావు.

శిశువు చేత నుండ వెన సంభ్రమించుచు, మాత వెదకునట్టికితి నేను
కలుగసంస్కృతమ్ము చెలరేగ నధికార, భాషకొఱకు గడు గ వేషణమ్ము.
దివమునుండి మనదు దేశమునకువచ్చె, జాహ్నవీనదియును సంస్కృతమును
సారతము మనదు సాహితీక్షేత్రము, తద్వచోనదీపదాంబువులను.

సకలభరతభాషలకు మాత సర్వభా, పావిత్రారద ప్రశంసితమ్ము
బహుళయాగికార్థ, బహువిధార్థవ్యక్తి, శక్తియు క్త కమ్రశబ్దనివహ.
జ్ఞానవార్ధి సకలశాస్త్రమహాభిని, భరతసంస్కృతికిని ప్రాణశక్తి
నాడు సంస్కృతమనునావభారత శాస్త్ర, సంచయము పరిభ్రమించెదిశల.

వ్రాయుకలము తుహినపర్వతమ్మును జేసి, చేసి జలనిధిని మషీద్రవమ్ము
అవనివత్రీమందునైన ననంతముల్. తత్పతముల వ్రాయ దరము కాదు.

చ. పురుషులయందు రాముడును

భూసుత యోషితలందు, నంజనా

వరతినయుందు సర్వబల

వంతులయందు, వదాన్యులం దుకీ

సరపతి, సత్కవీశ్వరగ

ణమ్మున నాకుభవుండు, నెట్లాకా

క్కరు తమజాతి నుత్తములొ

యట్టులె సంస్కృత మెల్ల భాషలన్.

తే. ౧. సంస్కృత స్మగుగావుత సాంప్రతమ్ము

సస్మదధికార భాష; సమస్త భార

తమ్ము నేకహృదయ మయి తనరుగౌత

సకలభాషావిరోధమ్ము సమయుగౌత !

సంపాదకీయము

శ్రీ మత్స్వవంగనామవత్సర ద్వైమాసపత్తికాషట్క మిద్దా
నితో నిర్విఘ్నముగ బూర్తిప్రచురణము గావింపఁబడినది. వ్యాసరచ
యితలు, పద్యకవయితలును, సారోదారము లగు తమగచనల సకాల
ముస బంపినందుల కాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు దన కృతజ్ఞతాభినందన
ములఁ దద్విద్వన్మండలి కర్పించుచున్నది.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువుయొక్క సకేషసప్తమసంపు
టముగూడ గొలది నెలలలో బూర్ణ ముద్రణము గావింపఁబడి యాంధ్ర
భాషాభిమానజనతాహస్తంగతము గాబోవుచున్న దని మనవి నొన
రించుచుంటిమి.

శ్రీ మత్కీలకసంవత్సరమునఁగూడ పండితకవిమండలి ససార
ప్రౌఢరచనాప్రేషణములచే నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తారవోన్నతి నభివృద్ధి
గావింప బ్రార్థితము. ఆంధ్రసాహిత్యభాషాభిమాను లగు పాఠకమహా
శయు లెల్లఱును బత్తికాస్వీకృతికై పరిషత్సభ్యుల గొవి యాంధ్ర
దేశీయగౌరవాభివృద్ధి గావించెదరుగాక.

ఇట్లు,

సంపాదకుఁడు; కవిమూర్ధన్య, కాకరపత్తి కృష్ణశాస్త్రి.

సంపాదకసహాయులు,

(1) దంతులూరి సుబ్బరాజు (ఎం. ఏ.)

(2) విద్వాన్ గున్నేపల్లి అక్షయలింగకవి.

శ్రీ సూర్య రాయాంధ్ర నిఘంటువు

* 1	సంపుటము	15-00
* 2	"	15-00
3	"	15-00
4	"	15-00
5	"	15-00
6	"	15-00
7	"	15-00

* పునర్ముద్రితములు గానున్నవి.

Note:-7వ సంపుటములో ననుబంధము (శ, మ, స, హ)లు ముద్రా
మగుచున్నవి.

(వ తు ల కు :

అంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు (రిజిస్టర్డ్)

రామా రావు పేట

కాకినాడ

Edited by K. Krishnasastry, Published by Andhra
Sahitya Parishat and Printed by J. Bhaskara Rao
at Republic Press Main Road, Kakinada.